№ 249 ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 9 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ

1910

ԵՐԵՍՈՒՆՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, 9 ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ № 249

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул., № 5.
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».
Խմբագրատան տէլէֆօն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզւով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 20 կոպէկ.
Խմբագրատան տէլէֆօն № 253.

ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 10-ին 1910 Թ.

ФАБР МАРКА 1910 Т-ВА «KOMETA» ТИФЛИСЪ

ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ Աւճալակի հրապ. № 8.

ԲԱՑՎՈՒՄ Է

ԾԽԱԽՈՏԻ ՆՈՐ ԳՈՐԾԱՐԱՆ

Ընկ. „ԿՈՄԷՏԱ“

ՖԻՐՄԱՅՈՎ.

Ֆաբրիկայի վարչութիւնը հարկ է համարում տեղեկացնել յարգելի հասարակութեան, որ ինքը 2 տարուց աւելի պատրաստվելով բանալ ծխախոտի գործարան, ձեռք է առել ամէն միջոցներ՝ ֆաբրիկան դնելու այնպիսի պայմաններում, որ կարելի լինի համեմատաբար ոչ-բարձր գներով բաց թողնել ամենաբարձր յատկութեան ապրանք:

Այդ նպատակով ֆաբրիկայի վարչութիւնը մեծ քանակութեամբ գնել է լաւ տեսակի ծխախոտ, ձեռք է բերել միանգամայն կատարելագործված մեքենաներ, որոնք կրճատում են արդիւնաբերութեան ծախքերը: Գ. պ. ծխողներին ապահովելու նպատակով ֆաբրիկան դրված է առողջապահական հիմունքների վրա, բանւորները վարձված են ֆաբրիկային բժշկի քննութիւնից յետոյ, որին և յանձնարարված է պարբերաբար զննել բանւորներին:

Յայտնելով հասարակութեանը մեր ֆաբրիկայի բացման մասին, վարչութիւնը չը պիտի դիմէ սովորական բազմախոստում ռէկլամների, համոզված լինելով որ ամենալաւ ռէկլամ կարող է ծառայել մեր արդիւնաբերութեան բարձր յատկութիւնը: Ցոյց դնելով հասարակութեան ուշադրութեան, վարչութիւնը ձեռնարկում է գործին՝ դեվիզով—

ԱՍՏՈՒԱԾ ՄԵԶ ՀԵՏ

Եւ խնդրում է ապառողներին համեմատական կերպով համոզվել

Ընկ. „ԿՈՄԷՏԱ“

(ու.կ.ե.) ՖԱԲՐԻԿԱՅԻ ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՒԵԼՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ: 1242. 3—3

ՍԻՆԵՄՕ-ԹԱՏՐՕՆ

„ՄՕԴԷՐՆ“

(Բեշլեի շինութիւն)

ԱՅՍՕՐ, ՀԱՐՈՒՍՏ ԾՐԱԳՐԻՑ ԴՈՒՐՍ

ՉԻՆԱՑԻՆԵՐԻ ՊԱԼԱՏԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԸ

կը ներկայացնէ նորութիւններ

ԱՊՇԵՑՆՈՂ ՏԵՍԱՐԱՆ! ԱՄԵՆՈՒՐԵՔ ԽՈՇՈՐ ԱԶԴՈՂՈՒԹԻՒՆ!

Բացի այդ, ցոյց կը տրվի մի պատկեր՝

Կոմս Լէվ Նիկոլայեվիչ Տոլստոյը

ԵԱՍՆԱՅԱ ՊՈԼԵԱՆԱՅՈՒՄ

ՎԵՐԱՑԱԾ ՄԵԾ ՀՈԳԻՆ

Մեռաւ մտքի տիտանը:

Այլեւս չը կայ ժամանակակից մեծագոյն մտածողը և փիլիսոփան, Լէվ Տոլստոյը:

Դադարեց ապրելուց նա, ով տասնեակ տարիներից ի վեր իր բարոյախօսական և փիլիսոփայական մտքերով, խոհերով հմայված ու կաշկանդված էր պահում ոչ միայն Ռուսաստանի, այլ և Եւրոպայի, Ամերիկայի, ամբողջ աշխարհի հոգեւոր բարոյական աշխարհհայեացքը:

Անհետացաւ նա, ով այսուհետեւ պէտք է դասվի Բուդդաների, Սօկրատների, Պլատոնների և ամենամեծ բարոյախօսների շարքում:

Մեռաւ ռուսական հանճարի ամենազօրեղ ներկայացուցիչը, որ միեւնոյն ժամանակ եղաւ և համամարդկային հանճարի ամենազօրեղ արտայայտիչը:

Նա և եղաւ համամարդկային խղճմտանքի ցայտուն արտայայտիչը: Նա եղաւ ամբողջ մի մեծ իմաստասիրական, բարոյախօսական դպրոցի, ամբողջ մի դաւանութեան հիմնադիրը:

Նրա հետ միասին չքացաւ և ռուսական գեղարուեստական գրականութեան ամենավեհ և ամենանշանաւոր դէմքերից մինը, «Պատերազմի և Խաղաղութեան», «Աննա Կարենինայի», «Յարութիւնի» հեղինակը, հեղինակը աշխատութիւնների, որոնք ունեցան և դեռ երկար ժամանակ կունենան անդիմադրելի, անջնջելի, հսկայական ազդեցութիւն ամբողջ ռուսական գեղարուեստական գրականութեան և գրողների վրա:

Չքացաւ ասպարէզից աշխարհիս ամենամեծ վերացական գաղափարական վարդապետը, քարոզիչը:

Տոլստոյի մահը անցելու է ամբողջ մտաւոր աշխարհը, որովհետեւ ամբողջ մտաւոր աշխարհը յանձին Տոլստոյի կորցնում է մտքի մի տիտան, մի հսկայ, որի նմանը դարերը յաճախ չեն ծնում:

Տոլստոյը մեռաւ իբրեւ մահկանացու մարդ, բայց նա արդէն անմահացած էր իբրեւ հոգի, իբրեւ հանճար իր մտքերով, իր վարդապետութեամբ իր բարոյական և փիլիսոփայական դաւանանքով և յաւիտեան անմահ կը մնայ, որովհետեւ նրա հոգին բազում դարեր կը սաւառնի Ռուսաստանի և քաղաքակիրթ աշխարհի մտաւորականութեան վրա:

Տոլստոյը ձեւական քրիստոնեայ չէր, բայց ոչ ոք այնքան մօտ չէր Քրիստոսի վարդապետութեան, որքան նա:

Նա չարին կամենում էր դիմադրել՝ նրան հակառակ չը կալով: Նա ձգտում էր չարը զինաթափ անել բարու միջոցով:

Նրա մեծ, վեհ հոգին շարունակ փոթորկվում, ալեկոծվում էր այն հակասութիւններից, որոնցով լի է աշխարհիս կեանքը, և նա ձգտում էր գտնել այն հաւասարակշռութիւնը, որ պէտք է դէպի երջանկութիւն տանէր ամբողջ մարդկութիւնը, վերջ դնէր նրա տառապանքներին, աղէտներին և կեանքի հակասութիւններին:

Նրա ալեկոծված, փոթորկված հոգին այժմ գտաւ յաւիտենական հանգիստ:

Թող հանգչի խաղաղութեամբ այդ վեհ, պայծառ հոգին:

Հ. Առաքելեան

ԼԷՎ ՏՈԼՍՏՕՅԻ ՄԱՀՎԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

«Մշակի» խմբագրութիւնը երէկ ուղարկեց Մօսկվա «Русскія Вѣдомости» լրագրի խմբագրութեան հետեւեալ ցաւակցական հեռագիրը Լէվ Տոլստոյի մահվան առիթով.

«Մշակ» լրագրի խմբագրութիւնը և աշխատակիցները, համակված ջերմեռանդ զգացմունքով դէպի հանգուցեալ մեծ գեղարուեստագէտ և մտածող Լէվ Տոլստոյի հանճարեղ անձնաւորութիւնը, ժամանակից են ռուս ժողովրդի անսահման վշտին, ժողովրդի, որ կորցրել է յանձին հանգուցեալի հզօր բարոյական տիտանի՝ պարծանքը իր հայրենիքի և ամբողջ մարդկութեան:»

(Սեփական Թղթակցից)

Մօսկվա, 7 նոյ., ցեր. ժամը 12-ին

Այսօր, առաւօտեան ժամը 5-ին և 53 րոպէին, Օստապովօյում վախճանվեց Լէվ Տոլստոյը: Մայրաքաղաքի լրագիրների արտակարգ յաւելուածները միմեանց ձեռքից խլվելով են կարդացվում:

Ոսկու-Զօն

(Սեփական Թղթակցից)

Մօսկվա, 7 նոյ., ժամը 1 և 30 ր.

Վախճանվեց Լէվ Տոլստոյը առաւօտեան ժամը 6-ի մօտերը: Մօսկվայի հայոց եկեղեցում կատարվեց հոգեհանգիստ:

Էմ. ք. Նազարեան

Սեփական Թղթակցից)

Մօսկվա, 8 նոյեմբ., 9 ժ. 50 ր. առ.

Տոլստոյի մահվան առիթով առաջին հոգեհանգիստը տեղի ունեցաւ Մօսկվայի հայոց եկեղեցում երէկ՝ աղօթողների խուռն բազմութեան ներկայութեամբ:

Ներկայացումները յետաձգված են:

Նոյեմբերի 9-ին Եասնայա-Պոլեանայում տեղի կունենայ քաղաքացիական հոգեհանգիստ:

Ամբողջ Ռուսաստանը սգի մէջ է:

Ոսկու-Զօն

Աստապովօ, 6 նոյեմբերի

Երէկ երեկոյեան տաքութիւնը 36,8 էր: Ընդհանուր տրամադրութիւնը աւելի լաւ է: Նոյեմբերի լոյս 6-ի գիշերը Տոլստոյը անցրեց հանգիստ:

Գիշերվայ ընթացքում դրութիւնը բարւոքվեց: Առաւօտեան տաքութիւնն էր 37,2. շնչառութիւնը լաւ է, բայց թուլութիւնը մնացել է: Տեղի է ունենում վեց բժիշկների համախորհուրդ:

Ցերեկվայ ժամը 2-ին: Տոլստոյը լաւ է. մի քիչ ձու կերաւ:

Ցեր. ժամը 1 և 41 րոպէին: Բիւլեռէն: Գիշերն հիւանդը անցրեց անհանգիստ. տաքութիւնն է 37,2: Թոքերը նոյն դրութեան մէջ են. սրտի գործունէութիւնը լուրջ երկիւղ է ներշնչում: Մակովեցկի, Նիկիտին, Սեմեոնովսկի, Բերկենհէյմ, Ուսով և Շչուրովսկին:

Ցեր. ժամը 5 և 48 ր.: Ցերեկով ուժեղ ուշաթափութիւն եղաւ, որ վերջացաւ բարեյաջող կերպով: Հիւանդը գիտակցում է իր վտանգաւոր դրութիւնը:

Բեավանի եպիսկոպոս Իսիդորը և իշխանուհի Կուրակինը դիմեցին Տոլստոյին խորհուրդ տալով հաշտվել եկեղեցու հետ:

Ժամը 6 և 40 ր.: Տաքութիւնն է 37,9: Ժամը 2-ին սիրտը զգալի չափով դանդաղեց 20 րոպէի չափ: Երեկոյեան սրտի գործունէութիւնը լաւացաւ: Գիտակցութիւնը պարզ է: Շչուրովսկի, Ուսով, Բերկենհէյմ, Սեմեոնովսկի, Նիկիտին, Մակովեցկի:

Ժամը 9 և 30 րոպէ: Դրութիւնը անփոփոխ է: Բժիշկները երեկոյեան ժամը 6-ից գտնվում են հիւանդի անկողնու մօտ: Երկիւղը մնում է: Շչուրովսկին և Ուսովը հիւանդի դրութիւնը գտնում են շատ լուրջ. քիչ յոյս կայ:

Եր. ժամը 11 և 16 ր.: Բժիշկները, մնալով հիւանդի մօտ երկու ժամ, հաղորդում են, որ շնչառութիւնը կանոնաւոր է և հանգիստ, զարկերակը աւելի լաւ է, դէմքը պարզվեց: «Եթէ այսպէս շարունակվի երկու-երեք օր, —ասաց բժ. Նիկիտինը,—հնարաւորութիւն կը լինի խօսել առողջանալու մասին»: Ուշաթափութիւնից յետոյ Տոլստոյը ասաց. «Աշխարհիս երեսին միլիոնաւոր մարդիկ կան, շատերը տառապում են. իսկ դուք բոլորդ ինչո՞ւ էք այստեղ մենակ ինձ մօտ»: Այս րոպէիս հիւանդը քնեց:

Ժամը 1 և 40 ր. գիշերվայ: Նոր ուշաթափութիւն. դրութիւնը վտանգաւոր է:

Ժ. 1 և 48 րոպէին: Ուշաթափութիւնից յետոյ Տոլստոյը քնեց:

Ժ. 1 և 55 ր.: Դարձեալ ուշաթափութիւն ցերեկվայ նման. ընտանիքը ժողովվեց հիւանդի մահճակալի շուրջը:

Ժ. 3 և 26 ր.: Տոլստոյին սրսկեցին մորֆի: Առ այժմ փոփոխութիւն չը կայ:

Ժ. 5 և 5 րոպէին: Սիրտը յանկարծ վատ գործեց. դրութիւնը չափազանց վտանգաւոր է:

Ժ. 5 և 50 ր.: Կոմսուհին թոյլտուութիւն ստացաւ մտնել հիւանդի մօտ, բայց սա նրան չը ճանաչեց: Հաւեան սենեակումն է ամբողջ ընտանիքը:

Տոլստոյը վախճանվեց 6 ժամ 5 րոպէին: (Հ. Գ.)

Աստապովօ, 7 նոյեմբերի

Դպրոցական եկեղեցում կատարված հոգեհանգստին ներկայ էր այրին: Եկաւ և մեկնեց Կալուգայի եպիսկոպոս Պարֆէնին: Ասում են, որ Տոլստոյը ցանկութիւն է յայտնել թաղվել Եասնայա-Պոլեանայում այն տեղում, ուր երեխայ ժամանակ խաղում էր: Գընացքը մարմնի հետ վաղը կուղարկվի Եասնայա-Պոլեանա ժամը 3-ին: Այսօր եկան բազմաթիւ մարդիկ: Կայարանում գտնվում են նահանգապետը և գծի կառավարիչը: Կարգը օրինակելի է:

Տոլստոյի մարմինը գտնվում է սաւանի տակ: Դէմքը չէ փոխվել: Հանգուցեալը կարողացաւ յայտնել իր կամքը—թաղել առանց ծիսակատարութիւնների, պարզ կերպով, առանց պսակների և ծաղիկներ չը ցանել: Մարմինը կը փոխադրվի Եասնայա-Պոլեանա Զօրբաչէվօյի վրայով:

Ժամը 9 և 40 րոպէին Տոլստոյի մարմնի մօտ ժողովրդին թոյլ տուին. դագաղի վերևում նստել է այրին: Հանգուցեալի բարեկամները հարց են բարձրացրել ազգային սեփականութիւն դարձնել այն տնակը, որի մէջ վախճանվեց Տոլստոյը: Սգի գնացքը բաղկանալու է երկու վագոններից և մի ապրանքային վագօնից, որի մէջ կը լինի դագաղը: Հոգեհանգիստ չը կատարվեց:

Երեքշաբթի առ. ժ. 6-ին մարմինը կը փոխադրվի Զասէկա կայարանը և միեւնոյն օրը հողին կը յանձնվի Եասնայա-Պոլեանայում: Մարմինը լուսանկարվեց: Սենեակում ժողովված հասարակութիւնը երգեց «յաւերժ յիշատակ»:

Այրին ստանում է բազմաթիւ ցաւակցական հեռագիրներ: Զանազան անձերից և հաստատութիւններից դրվել են մի շարք պսակներ:

Միլիօնաւոր մարդկանց մասին արտասանած խօսքը վերջին միտք պարունակող խօսքերն էին. յետոյ արդէն խօսակցութիւնը անհասկանալի էր: Զառանցումից յետոյ հանգուցեալին հագցրին իր սովորական տիպիքական զգեստը և կօշիկները: (Հ. Գ.)

«Աղբիւր-Տարազի» խմբագրութեան հեռագիրը.

«Աղբիւրի» և «Տարազի» խմբագրութիւնը, խորապէս զգացված՝ ժամանակակից մտաւոր սերունդի փառք, պայծառ ոգու, անմահ Լէվ Տոլստոյի փառաւոր փոխանցմամբ, խոնարհում է մեծ մտքի, մարդու, գեղագէտների արքայի յիշատակի առաջ:

Խմբագիր Տիգրան Նազարեան, անդամ միջազգային մամուլի շաղկապի. համայն Ռուսիայի ընդհանուր լիազոր Լիսաբոնի միջազգային գրականութեան, արուեստի և խաղաղութեան Թայսուն կոմիտէի:

ԼԷՎ ՆԻԿՕԼԱՅԵՎԻՉ ՏՕԼՍՏՕՅ

(Կենսագրական համառօտ գծեր)

I

Լէվ Նիկօլայեվիչ Տօլստօյը ծնվել է Տուլայի նահանգի ընդմիշտ յաւերժացած Եասնայա-Պոլեանա գիւղում 1828 թւի օգոստոսի 28-ին: Նրա հայրն էր պաշտօնաթող գնդապետ կոմս Նիկօլայ Իլիչ Տօլստօյ, իսկ մայրը՝ Մարիա Նիկօլայեվնան, որ նոյնպէս իշխանական ծագում ունէր. նա հարուստ իշխ. Նիկօլայ Վօլխօնսկիի աղջիկն էր: Այսպէս՝ նա, որ ապագայում պիտի հասնէր ծայրայեղ դեմոկրատութեան, ծնվել է ժամանակակից ամենահարուստ արիստօկրատ ընտանիքներից մէկի մէջ:

Բազմամարդ էր այդ ընտանիքը—չորս արու և մէկ էգ զաւակ—և Լէվը չորրորդն էր նրա մէջ: Ընտանիքը վաղ կորցրեց իր ծնողներին. Լէվը մէկ ու կէս տարեկան էր, երբ մեռաւ մայրը և ինը՝ երբ վախճանվեց հայրը: Երեխաների կրթութիւնը իրանց վրա վերցրին հօրաքոյրերը, որոնք ի հարկէ շրջապատեցին մանուկներին գերմանացի և ֆրանսիացի դաստիարակներով, կրթում էին նրանց իրանց շրջանի հասկացողութեամբ: Այսպէս՝ Իւշկովա հօրաքոյրը, որի մօտ անցան Լէվի պատանեկութեան տարիները, անկեղծ հաւատացած էր, որ մարդ բաղդաւոր կեանք կունենայ միայն տիրանալով լաւ պաշտօնի—ադյուտանտ պալատական—և ունենալով մեծ հարստութեան, որ այն ժամանակ չափվում էր ճորտերի քանակութեամբ:

Պատանի Լէվը, հազիւ 15 տարեկան, ստանալով տնային կրթութիւն՝ մտնում է Կազանի համալսարանի այն ժամանակ գոյութիւն ունեցող արեւելագիտական բաժինը (ուր ի միջի այլոց դասախօսում էր Ստեփաննոս Նազարեանը), բայց մի տարուց յետոյ, անաջող քննութիւնից յետոյ, անցնում է իրաւագիտական բաժինը, որը նոյնպէս կիսատ թողնելով 1847 թւի սկզբում գալիս է իր Եասնայա-Պոլեանան, մտադրվելով անձամբ կառավարել իր կալուածքը: Չը պիտի մոռանալ, որ դա ճորտատիրութեան ամենամռայլ ժամանակն էր. բայց պատանի կալուածատէրը ոգեւորված էր ազնիւ, անիրագործելի գաղափարով՝ բաղդաւոր և բարգաւաճ տեսնելու իր գիւղացիներին: Նա հիմնում է ուսումնարան, աշխատում է տնտեսապէս բարձրացնել գիւղացիների դրութիւնը: Ի հարկէ կարճ միջոցում չէր կարելի լցնել այն խրամատը, վիհը, որ քաշել էր պատմութիւնը մուժիկի և տիրապետող դասակարգի միջև. և Լէվը Տօլստօյը հիասթափված թողնում է գիւղը և վճռում վերջացնել համալսարանը. այդ նպատակով նա անցնում է Պետերբուրգ, որտեղ աջող քննութիւններ է բռնում, բայց կիսատ թողնելով կրկին վերադառնում տուն: Այստեղ նա իր Սերգէյ եղբօր հետ վարում է բաւական զեղխ կեանք՝ որսորդութեան, քէֆի մէջ, թեթեւ կանանց շրջանում, թղթախաղութեան անձնատուր եղած, մինչև որ բաւական քայքայում է և՛ առողջութիւնը, և՛ իր տնտեսականը, ստիպված լինելով պարտքերի դիմաց վաճառել կալուածքների մի մասը:

Կարծում բաւական խոշոր գումար տանուլ տալուց յետոյ՝ Լէվ Նիկօլայեվիչը 1851

թւին, զզւած՝ իր վարած կեանքից, հեռանում է առանց որոշ ծրագրի Կովկաս և այստեղ, միաժամանակ վարելով խաղաղ կեանք բնութեան ծոցում, կօզակների պարզ շրջանում, վճռում է պաշտօնի մտնել։ Նոյն տարին Թիֆլիսում քննութիւն տալով ստանում է թնդանօթաձիգ օֆիցերի աստիճան և մեր երկրում մնում է մինչև 1853 թւականի վերջը։ Այստեղից նա «Современникъ» ամսագրին ուղարկում է իր առաջին գրուածքը՝ «Дѣтство»-ն, որը ի հարկէ տպագրւում է և իր վրա դարձնում հասարակութեան ուշադրութիւնը։ Անշուշտ ստացած դաստիարակութիւնը, աննպաստ զեղխ կեանքը ստիպում են խոշոր մաքով օժտւած երիտասարդին՝ պարզ, բնական կեանքում, շրջապատւած ժողովրդի զաւակ զինւորներով՝ աւելի խորասուզվել բարոյական հարցերի մէջ, որ կարմիր թելի պէս անցնում է նրա բոլոր գրական գործունէութեան միջից և ստեղծում նրա ուրոյն դերը ռուս գրականութեան մէջ։ Այդ տեսակէտից նա պատրաստ մարդ դուրս եկաւ գրականութեան մէջ՝ ժամանակով խորացնելով միայն իր աշխարհհայեացքը։ Եւ Տոլստոյը իր «Утро помѣщика», «Люцернъ», «Казаки» և այլ գրուածքներում և «Воскресенье» վէպում միևնոյն աշխարհհայեցութեան մարդն է, թէև մենք չունենք մի ամփոփ գրական տեսութիւն այդ ուղիով կատարած։

Երբ սկսվում է Ղրիմի պատերազմը, Տոլստոյը խնդրում է իրան փոխադրել Կովկասից կուր եւրոպական թատերաբեմը, և 1854 թ. նա տեղափոխվում է Դանուբի ափը, իսկ այնտեղից Սեվաստոպոլ, որի պաշտպանութեանը մինչև վերջը նա մասնակցում է, տալով չը տեսնված պարզութեամբ գրված պատերազմական պատկերներ։ Խաղաղութիւն կապելուց յետոյ՝ մենք Տոլստոյին տեսնում ենք Պետերբուրգի առաջնակարգ գրական շրջաններում, արդէն ճանաչված որպէս խոշոր ինքնուրոյն տաղանդ։ Էստէտիք չը ճանաչված կրիտիկոս Նիկոլայ Չերնիշևսկին տալիս է նրա տաղանդի առաջին քարակտերիստիկան, գուշակելով նրան խոշոր և գեղեցիկ ապագայ։

Պաշտօնաթող Տոլստոյը 1856 և 57 թւականներին մայրաքաղաքներում վարում է անփոյթ, անգամ նոյն զեղխ կեանքը, ընդմիջված գրական աշխատանքներով, և 1857 թւին կատարում է կարճատև ճանապարհորդութիւն Եւրոպայում։ Այդ ճանապարհորդութիւնը, բայց աւելի երկար միջոցով, նա կրկնում է 1860 թւին, սակայն արդէն որոշ նպատակով՝ ծանօթանալ դաստիարակութեան, ուսումնարանական գործի հետ։ Եւ վերադառնալով Եասնայա-Պօլեանա հիմնում է ժողովրդի համար ուսումնարաններ, հաւաքելով իր շուրջը երիտասարդ ուժեր (դրանց թւում էր և Գլէբ Ուսպէնսկին) և տաք կպչելով գործին, հրատարակելով իր նշանաւոր մանկավարժական ամսագիրը։

Ճորտերի ազատութեան տարին Տոլստոյը մտնում է հաշտարար միջնորդների շարքը և մօտ 3 տարի մնալով այս պատուաւոր պաշտօնում՝ աւելի խորացնում իր ծանօթութիւնը ռուս հասարակ ժողովրդի հետ։ Բայց ժամանակ առ ժամանակ նրա մէջ արթնանում է հին մարդը, կրկին հանդէս են գալիս քէֆը, կարտը, կանայք, որից ազատում է նրան մաքուր սէրը դէպի այն խելօք, սիրուն կոյսը, որի հետ 1862 թւի սեպտեմբերի 23-ին նա կապվում է ամուսնական կապով։ Այդ կոյսը գերմանացի բժիշկ Բերսի Սօֆիա Անդրէեվնա աղջիկն էր։ Հետզհետէ բազմացող խաղաղ ընտանեկան շրջանում Տոլստոյը անձնատուր է լինում բեղմնաւոր գրական աշխատանքի մինչև 1870-ական թւականների կէսը. այդ շրջանին են պատկանում նրա հռչակւոր «Война и Миръ»-ը, «Анна Каренина»-ն, «Семейное счастье» գրուածքները։ Բայց բարոյական հարցերը դադար չեն տալիս մաքի այս հսկային, և նա, թողնելով առ ժամանակ զուտ գեղարուեստը, սկսում է ուսումնասիրել կրօնների ծագումը, նրանց պատմութիւնը, քրիստոնէութիւնը, յատկապէս ուսումնասիրում է հրէական և յունարէն լեզուները, թարգմանում Աւետարանը և սկսում իր «չարին դէմ չը կանգնել» քարոզը, որ ստեղծում է նրան և չերմ հետևողներ՝ գլխաւորապէս ժողովրդական շրջաններում, և չերմ հակառակորդներ ինտելիգենտ շրջաններում, որոնք այս քարոզի մէջ տեսնում էին րէակցիոն սկզբունք։ Տոլստոյը առաջադիմութիւնը տեսնում է միայն մարդկանց բարոյական վերածնութեան մէջ, խաղաղ երկրագործական աշխատանքին նուիրված, իսկ հակառակորդները չը ժխտելով բարոյական սկզբունքը մատնացոյց են անում հասարակական կարգերը, առանց որոնց փոփոխման անհնար է մարդկութեան վերածնութիւնը։ Բայց մեծ գրողը ընթանում է իր ճանապարհով և վերաքննում իր տեսակէտից և՛ կրօնը, և՛ գիտութիւնը, և՛ կնոջ կոչումը, և՛ գեղարուեստը, և՛ քաղաքատնտեսութիւնը, պետական-ընկերական կեանքը, միշտ թարմ, թէև միակողմանի, միշտ փնտռող, միշտ ցնցող, երբեմն պարզաբանելով իր ուսումը գեղարուեստական խոշոր գրուածքներով, որտեղ սակայն տենդենցիան չէ յաղթանակում գեղարուեստին («Իվան Իլիչի մահը», «Լուսաւորութեան պտուղները», «Տէրը և ծառան», «Յարութիւն», «Կրէյցերեան Սօնատան», «Ինչու համար» և այլն)։ Այս շրջանի բեղմնաւոր գործերից մէկն էլ լինում է ժողովրդական գրականութեան զարկ տալը, «Посредникъ» ֆիրմայի հիմնադրութիւնը՝ որի համար Տոլստոյը գրեց իր բազմաթիւ անպաճոյճ, բայց գեղարուեստական պատմութիւնները։ Նոյն գործին զարկ տալու համար նա հրաժարվեց իր վերջին շրջանի գրուածքների սեփականութեան իրաւունքից, որին հետևեցին Վ. Կորօլենկօն, Մաքսիմ Գորկին և ուրիշները։ Լէվ Տոլստոյի համբաւը իբրև մտածողի աւելի մեծ էր, սակայն ոչ իր հայրենիքում, այլ անգլօ-սաքս աշխարհում, որը աւելի խաղաղ, բարեկեցիկ կեանքում աւելի առիթ ունի զբաղվել բարոյական հարցերի խորը քննութեամբ և որտեղ ազատ շրջանառում էին նրա գրուածքները, դեռ արգելված՝ մեծ մտածողի հայրենիքում։

Զ.

ԿԱՐՍԻ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐԸ

Կարս, 6 նոյեմբերի

Զինուորական ժողովարանում Փոխարքայի ներկայութեամբ կօմենդանտը կարդաց Կայսրի հեռագիրը, որ ընդունվեց ուռաներով և հիմնով, և Մեծ Իշխան Նիկոլայ Միխայլովիչի հեռագիրը։

Գիշերվայ ժամը 1-ին Փոխարքան և էկզարխը մեկնեցին Թիֆլիս։ Հանդէսները վերջացան։ (Հ. Գ.)

Կարս, 6 նոյեմբերի

Զինուորական ժողովարանում, հոգեհանգստից յետոյ, գեներալ Պոտտօն դասախօսութիւն կարդաց Կարսի չորս յարձակումների մասին։ Ներկայ էին Փոխարքան իր ամուսնու հետ և Վրաստանի էկզարխը։ Դասախօսը շնորհակալութիւն յայտնեց Փոխարքային՝ գեներալ Նեավէտաէվի մարմինը Կարս փոխադրելու թոյլտուութեան համար։

Հանդէսը բացվեց բոլոր եկեղեցիներում պատարագ մատուցանելով։ Զինուորական տաճարում պատարագիչն էր էկզարխը։ Պատարագից յետոյ տաճարից սկսվեց եկեղեցական թափօր դէպի արձանը։ Նրան միացան միւս եկեղեցիների եկեղեցական թափօրները։ Երթին մասնակցում էին 28 քահանաներ։ Եկեղեցական թափօրը «Հրեշտակ զուարթուն» ավերգի հնչիւնների տակ անցաւ շարքերով կանգնած զօրքերի միջով։ Երբ բոլորը հասան արձանին, զօրքերը շարժվեցին դէպի նա և տեղեր գրաւեցին արձանի բոլորքը եղբայրական գամբարանների մօտ։ Կէսօրվայ մօտերը լսվեց զօրահրամանատարի հրամանը՝ «զէնքերը առ»։ Երաժշտախումբը նուագեց ազգային օրհներգը։ Արձանը ծածկող ծածկոցը իջաւ։ Մաղթանքից յետոյ, որի ժամանակ արևշատութիւն մաղթվեց Կայսերական Տանը և յաւերժ յիշատակ երգվեց Նիկոլայ I, Ալէքսանդր II Կայսրներին, Մեծ Իշխան Միխայիլ Նիկոլայեվիչին և Կարսը առնելու օրերում ընկած բոլոր զինուորականներին, թնդանօթների պարպումի և զանգակների ղօղանջիւնների տակ էկզարխը սուրբ ջուր սրսկեց արձանի վրա։ Նրա լանջի վրա բազմաթիւ պատգամաւորութիւնները դրին արծաթէ պսակ ծաղկեպսակներով։ «Հրեշտակ զուարթունի» հնչիւնների ուղեկցութեամբ եկեղեցական թափօրը վերադարձաւ։ Սկսվեց զօրահանդէս. զօրքերը քայլերթով անցան արձանի առջևից։ Հրամայում էր Փոխարքան՝ շրջապատված բազմամարդ շքախմբով։ Հանդէսը, որին նպաստում էր գեղեցիկ եղանակը, վերջացաւ կրթական հաստատութիւնների զօրախմբերի քայլերթով։ Զինուորական ժողովարանում կայացաւ նախաճաշ, որին ներկայ էին հանդիսին հրաւիրված բոլոր անձինք և օֆիցերները։ Զինուորների համար զօրանոցներում եղան զօրախաղեր։

Նախաճաշին Փոխարքան առաջին բաժակը առաջարկեց խմել ռուսական զօրքի Գլուխ՝ Թագաւոր Կայսրի կենացը, որպիսի կենացը ծածկվեց եռանդուն ուռաներով և ազգային երգով։ Երկրորդ բաժակը Փոխարքան առաջարկեց կովկասեան պանծալի զօրքի կենացը, որ չը գիտէ յետ նահանջել և անձնատուր լինել։ Կօմենդանտը բաժակ առաջարկեց կովկասեան զօրքի պարագլուխ Փոխարքայի կենացը։ Կենացները հետևեցին միմեանց։ Առանձին ոգևորութեամբ խմվեց էկզարխի, Կովկասի զօրքի, նահանգապետի և Փոխարքայի առողջութեան համար առաջարկված կենացները, Փոխարքայի, յանձին որի ազգաբնակութիւնը գտաւ մի կառավարչի, որ յարութիւն առնել տուեց ժողովրդական յիշողութեան մէջ Կովկասին քաջ յայտնի իշխան Վօրօնցօվի տրադիցիաները։ Երեկ. ժամը 8-ին կօմենդանտի մօտ տեղի ունեցաւ ճաշ բարձրաստիճան զինուորական պաշտօնեաների համար։

(Հ. Գ.)

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պետերբուրգ, 6 նոյեմբերի

Ցարսկոէ-Սէլօյում Նորին Մեծութիւնների ներկայութեամբ տեղի ունեցաւ հուսարեան պալատական գնդի զօրահիսում։ Մաղթանքից յետոյ Կայսրի առաջից գունդը անցաւ քայլերթով։ Զօրահանդէսից յետոյ Կայսրը մտաւ գնդի սրահը և խմեց գնդի կենացը։

Ծովային կորպուսի տօնի առիթով Կայսրը ուղարկեց շնորհաւորական հեռագիր։ Երեկոյեան կորպուսի շէնքում տեղի ունեցաւ շքեղ պարահանդէս, որին ներկայ էին 7000-ից աւելի հրաւիրված անձեր։ (Հ. Գ.)

Շուլավէր, 7 նոյեմբերի

Օծվեց ս. Գէորգի եկեղեցին Փոխարքայի և Վրաստանի էկզարխի ներկայութեամբ։ (Հ. Գ.)

Վիէննա, 6 նոյեմբերի

Երենտալը ճաշ տուեց ի պատիւ հեռացող դեսպան Իշխան Ուրուսօվի։ Ներկայ էին դեսպանատան և արտաքին գործերի մինիստրութեան պաշտօնեաները։ (Հ. Գ.)

Վիէննա, 7 նոյեմբերի

Պատգամաւորութիւնների նստաշրջանը փակվեց։ Աւստրիական և ունգարական մինիստրների խորհուրդը Երենտալի նախագահութեամբ որոշեց 1911 թւի ընդհանուր բիւջէն։ Ծննդից յետոյ կը բացվի պատգամաւորութիւնների նոր նստաշրջանը ժամանակաւոր գումարայատկացումները քննելու համար։ (Հ. Գ.)

Պրագա, 7 նոյեմբերի

Չեխ-գերմանական բանակցութիւնները վերջնականապէս կանգ առան։ Չեխ կուսակցութիւնները պատրաստակամութիւն յայտնեցին վերսկսել բանակցութիւնները վերջում, եթէ այդ ցանկանան գերմանացիները։ (Հ. Գ.)

Զօպլէր, 6 նոյեմբերի

Արդարադատութեան պետ Արանիցկին պաշտօնանկ եղաւ։ Դրանում տեսնում են կօալիցիայի զիջումների քաղաքականութիւնը։ (Հ. Գ.)

Փարիզ, 7 նոյեմբերի

Ֆալիէրը Տիւլէրում բացեց Ժիւլ-Վէրնի արձանը։ Բրիանը ճառ արտասանեց, որով ասաց, որ քաղաքական տեսակէտից ներկայ հանգամանքները նման են նրանց, որպիսիները Ֆէրրիի ժամանակն էին. չընայած աջակողմեանների և ձախակողմեանների կատաղի դիմադրութեան, Ֆէրրին Ֆրանսիայի վերադարձրեց իր պրեստիժը։ (Հ. Գ.)

Փարիզ, 6 նոյեմբերի

Պալատն ընդունեց արդարադատութեան մինիստրի բիւջէն. մահվան պատժի գործադրութեան համար յատկացված գումարն ընդունվեց 393 ձայնով ընդդէմ 156-ի։ Զեկուցանողը գտաւ, որ մահվան պատժի հարցը պէտք է քննել բիւջէից առանձին։

Ֆրանսիայի շատ տեղերում հեղեղներ և ձիւնախառն փոթորիկներ են։ Հաղորդակցութիւնը ընդհատված է։ Գետերը բարձրանում են։ (Հ. Գ.)

Լոնդօն, 6 նոյեմբերի

Ասկվիտը նացիոնալ-լիբէրալների կլուբում ճառ արտասանեց, որով մատնանշեց, որ հասել են այնպիսի պայմանների, որոնք մինչև օրս չեն համապատասխանել բրիտանական սահմանադրութեան պատմութեանը. 1906 թ. ընտրված ստորին պալատը սիստեմատիկ կերպով անդամահատեց վերին պալատը, 1910 թ. ընտրվածը 100 ձայնի առաւելութեամբ որոշեց սահմանափակել վերին պալատի իրաւունքները. veto ի իրաւունքի կօնֆերենցիան աջողութեամբ չը պսակվեց։ Ասկվիտը կարծում է, որ քաղաքային վիճակներում ընտրութիւնները կարող են սպառվել դեկտ. 7-ին, շինական շրջաններում՝ դեկտ. 17-ին. դա աւելի լաւ է, քան թէ յետաձգել Ծննդից յետոյ. լօրդերի պալատի իրաւասութիւնը պէտք է սահմանափակվի երկրորդական ֆունկցիաներով։ (Հ. Գ.)

Մօսկվա, 6 նոյեմբերի

Բացվեց թաղնապահութեան համառուսական ցուցահանդէս։ (Հ. Գ.)

Վարշավա, 7 նոյեմբերի

Եկան և մեծ շուքով ընդունվեցին Դումայի հոկտեմբերեան և նացիոնալիստ անդամներ՝ Եւլօգիյ եպիսկոպոսը, Բալաշօվը, Պօլօվցէվը, Պոտոցկին, Լադօմիրսկին, Անանիեւը։ (Հ. Գ.)

Մօնտեվիդէօ, 6 նոյեմբերի

Կառավարութեան և ապստամբների միջև հաշտութիւնը վերականգնվեց։

(Հ. Գ.)

Մէկսիկա, 7 նոյեմբերի

Այստեղ, Պուէբլօյում և ուրիշ քաղաքներում հանդիստ է։ Անկարգութիւնների ժամանակ սպանվեցին 170 մարդ, նաև ոստիկանապետին սպանող կինը։ Ձերբակալված են 42 մարդ՝ անկարգութիւններին մասնակցելու համար։ (Հ. Գ.)

Մէկսիկա, 6 նոյեմբերի

Պուէբլից հաղորդում են, որ միտինգից յետոյ մի կին ատրճանակով սպանեց ոստիկանապետին։ Ցուցարարները ձեռնամարտ սկսեցին ոստիկանների հետ։ Նետված ռումբից սպանվեցին մի քանի ոստիկաններ։ Մէկսիկայից կանչված զօրքերի համազարկերից յետոյ կարգը վերականգնվեց։ Պաշտօնական տեղեկութիւնների համաձայն՝ սպանվել են 18, մասնաւոր տեղեկութիւնների համաձայն՝ 100 մարդ։

(Հ. Գ.)

ԹԻՒՐՔԻԱ ԵՒ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

Թաւրիզ, 6 նոյեմբերի

Բօշանում քիւրդերը սպանել են ուրմիական ժանդարմէրիայի կառավարիչ Այդին-փաշային, չորս ժանդարմի, 16 ձիաւորների, մի քանի շինականների և հեռագրական ծառայողին, որ փորձել է վերականգնել հեռագրաթելը։ Զօրախմբի հրամանատարի զեկուցումից երևում է, որ քիւրդերը ունեցել են մեծ կորուստներ։

Սամայի քիւրդերը պաշարել են Կուշչի, Իմամքենդ և Ջեբէլ գիւղերը։ Կռիւը տեղի է ունենում երեք ֆրօնտի վրա։ Նահանգապետից ուղարկված օգնութիւնը շատ քիչ է։ Շինականները կռւում են կատաղի կերպով։ Ռուսական մի քանի ապրանքներ մնացել են Ջեբէլի ճանապարհին։ (Հ. Գ.)

Կ. Պօլիս, 6 նոյեմբերի

Հրատարակվեցին «Մ. և Ա.» կուսակցութեան Սալոնիկի համագումարի որոշումները։ Որոշված է ձեռնպահ մնալ և չը միջամտել արտաքին ու ներքին քաղաքականութեանը, յանձնել կուսակցութեան քաղաքական ծրագրի գործադրութիւնը կօմիտէտի պարլամենտական ֆրակցիային, կենտրոնական և տեղական կօմիտէտների գլխաւոր խնդիրը դարձնել ժողովրդական կրթութեան զարգացումը և ժողովրդի մէջ սահմանադրական գաղափարի տարածումը։ (Հ. Գ)

ՊՈԼՍԱԿԱՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Կ. Պօլիս, 24 հոկտեմբեր

Մեր ընդհանուր ժողովը, երեքշաբաթեայ դադար մը ետքը, իր առաջին նիստը գումարեց երկու օր առաջ, 22 հոկտեմբերի, ուրբաթ օր։

Ժողովը, ստացուած հրաւիրագիրներու համաձայն, պիտի զբաղէր այդ նիստի մէջ միմիայն վարչութեան հրաժարականի հարցով։ Եւ ահա պատրիարքին ալ հրաժարագիրը մայր դիւանի ուղղուած։

Վարչութեան հրաժարագիր.—Այդ մասին արդէն ժողովականներու մէջ գոյութիւն ունէր երկու որոշ հոսանք, ճիշդ ինչպէս, օրեր առաջ, երեւան եկած էր թերթերու մէջ. Մէկ մասը ուզեց դիտել տալ, թէ վարչութիւնը իր պաշտօնավարութեան համար երկու օր պայմանաժամ ունէր, որով ինքնին դադարման դատապարտուած էր օրէնքին բացայայտ տրամադրութիւնովը. և իրեն կը մնար, առ առաւելն, յուշարարի դեր մը միայն կատարել, թէ իր վախճանը հասած է։ Ուստի, համարատուութիւն և ոչ թէ հրաժարագիր։

Վարչութեան պաշտպան մասը կառարկէ, թէ վարչութիւնը ունի տակաւին տարի մըն ալ պաշտօնավարութեան համար, որովհետև իր ընտրութիւնը կատարուած է մէկ տարի առաջ, որով հարկ է իր հրաժարականը նկատել իբրև հրաժարական ու ըստ այնմ անոր վրայ վճռաքանիլ։

Ասոր բոլորովին հակառակ ըլլալով, կըսուի թէ վարչութիւնը թէև մէկ տարի է, որ պաշտօնի վրայ է, բայց ինքը շարունակութիւնն էր իր նախորդին որ մէկ տարի պաշտօնավարած էր արդէն, այնպէս որ վերակազմեալ վարչութիւն մը եղաւ, քան թէ նոր վարչութիւն մը, ու ապացոյցն ալ սա է, որ վարչութեան մէջ իբրև անդամ գտնուեցան այնպիսիներ, որոնք նախորդին ժողովականներն էին։

— Լաւ, կառարկուի. բայց պէտք է գիտնալ, թէ վարչութեան ընտրութիւն կատարուած ատեն՝ դիտողութիւն եղած էր այդ մասին, և ժողովը համաձայն գտնուած, որ վարչութիւնը երկու տարի պաշտօնի մէջ գտնուի։ Ի՞նչպէս կարելի է հակառակ գտնուիլ այդ տրուած որոշումին։

— Որոշումը թէև ստոյգ է որ մեծամասնութեամբ եղած է, բայց և այնպէս այդ «մեծամասնութիւնը», օրուան հոսանքէն տարուելով, ուղղակի դէմ քալեց օրէնքի մեկին տրամադրութեանը։ «Ձայներու առաւելութիւնը», երբ այսքան ակներևաբար կը դառնէ օրէնքին, իր որոշումը չունենար օրինական ուժ։ Օրինակ, ըստ Գ. Զոհրապի բացատրութեան, 2+1=3 անհերքելի ճշմարտութիւնը չի դադրիր անժխտելի իրողութիւն ըլլալէ, թէև «մեծամասնութիւնը» կը պնդէ թէ 2+1=2 արդիւնք կուտայ։ Այդպէս եղած էր ժողովի «մեծամասնութեան» քուէները առաւելութիւնը։ Պէտք է նաև գիտնալ, թէ կայ օրինական ուրիշ տրամադրութիւն մըն ալ, որով ընդհանուր ժողովը կրնայ անդրադառնալ իր տուած մէկ որոշումին վրայ, երբ անցած է երեք ամիս։ Ու հիմա որ տարի մը անցած է, ոչ թէ երեք ամիս, ինչ հարկ կայ օրէնքը բռնաբարել ի վնաս ճշմարտութեան, մանաւանդ աւելի լաւ չէ՞ դարմանել յայտնի սխալ մը։

Ինչպէս կը տեսնուի, վարչութիւնը ոչ թէ հրաժարագիր, այլ իր դադարումին ծանուցագիրը բերելու էր ընդհ. ժողովին, ինչպէս ըրած էր կրօն. ժողովը։

Վարչութեան ատենապետը նոյն առթիւ բացատրական նամակ մըն ալ գրած էր դիւանին, որով կը մանրամասնէր կարգ մը իրողութիւններ, որոնք մեծ արգելք եղած էին իբրև թէ վարչութեան ամբողջ շրջանին։ Իրերու մօտիկէն հետեւողներու շատ որոշ է, թէ այդ բացատրական թուղթը եթէ ոչ տղայական, խակութեան ապացոյց մըն է, և կամ թերևս աճապարանքի գործ մը։ Անշուշտ ողջամիտ մարդիկ ծիծաղելի պիտի գտնէին զայն, տեսնելով որ վարչութեան ատենապետը դէպքեր խճողած է իր նամակին մէջ ու այնպիսի ժամանակագրական կապեր դրած, որոնք յայտնապէս սխալ են։ Օրինակ, կըսէ, թէ վարչութիւնը ստիպուեցաւ եկեղեցիներու դուռները փակել ոչինչ գումարումի առջև, երբ տեսաւ թէ Այնթապը կը բողոքէ, Շաբին-Գարահիսարի եկեղեցիին կամարը ծակուած էր ներս մտնելու, Իզմիրի մէջ սպանութիւններ տեղի ունեցան։ Փոխանակ ըսելու թէ՝ երբ եկեղեցիներու դուռները փակելու ջանքեր եղան, երբ ոստիկանական ուժ գործ դրուեցաւ եկեղեցիին մուտքը արգիլելու, տեղի ունեցան դէպքեր, որոնք ապացոյցներ էին, թէ չպիտի կրնար վարչութիւնը փակել եկեղեցիին դուռները։ Այդ ըմբռնումով գրուած թուղթ մը ողջամտութեան հաւաստիք չէր բերեր։ Զարմանալի է այժմ մեր գործողներու հոգեբանութիւնը. մէկ օրէ միւսը այնքան փոփոխութիւն կունենան, որ հետզհետէ դժուարին պիտի ըլլայ որոշ եզրակացութեան մը գալ այս կամ այն անհատի վերաբերութիւնով։

Պատրիարքը կը գրէ դիւանին.

«Հազիւ 17 ամիսներ անցան՝ յորմէհետէ ազգ. երեսփ. ժողովը կոչեց զիս Կ. Պօլսոյ պատրիարքական պաշտօնին։ Հպատակելով ազգի ձայնին, բարձրացայ այն աթոռը, որու երբէք ցանկացած չէի և զոր չկրցայ փառաւորել ըստ արժանւոյն։

«Այժմ զայն թողելու հաստատ տրամադրութեամբ կը մատուցանեմ այս հրաժարականս՝ ցաւ ի սիրտ խոստովանելով

«Թէ՝ հակառակ փառքի ճիգերուս՝ կարող չեղայ պաշտօնական յարաբերութիւններով բազմակարօտ հայ ժողովուրդին ամենակենսական պէտքերուն ու պահանջումներուն գոհացում տալ՝ բաղձացուած չափերով,

«Թէ՝ բացարձակապէս ամէն կուսակցութիւններէ վեր մնալով հանդերձ՝ անկարող եղայ մեր ազգային ներքին կեանքը ակնյայտնի փճացնող ընդդիմամարտ ուժերը հրաւիրել հաշտ ու համերաշխ գործակցութեան,

«Եւ թէ վերջապէս՝ ազգ. իշխանութիւնը իր բարոյական դիրքին բարձրութեանը մէջ միայն ըմբռնած ըլլալու միամտութիւնս օգտակար արդիւնք մը չունեցաւ ինքնին։

«Կաղաչեմ ուրեմն, տեարք երեսփոխանք, որ, ընդունելով իմ հրաժարականս, շնորհ կացուցանէք զիս իմ վրայ դրուած այս ծանր լուծէն, ի սէր այն ժողովուրդին, որու համար աղօթող եմ միշտ»։

Ժողովը, միմիայն զբաղած ըլլալով վարչութեան հրաժարագրի մասին, ժամանակ չունեցաւ, կարծիք յայտնելու պատրիարքի հրաժարագրի համար։ Միայն երեսփոխան մը, Վահան Թէքէեան, առիթ գտաւ տրամադրուելու, թէ պէտք է ընդունիլ պատրիարքին հրաժարականը։

Նոր բան մը չէր առ. շաբաթէն աւելի էր, որ «Արևելք», «Ժամանակ», «Բիւզանդիոն» իրենց ռազմական յարձակումները սկսած էին պատրիարքի դէմ։ Թերթերու այդ ուղղութեանը համակարծիք երեսփոխաններ ալ ունինք. կասկած կայ, թէ գուցէ մեծամասնութիւն գոյանայ երեսփոխանութեան մէջ։

Պատրիարքը քիչ մը աճապարանք ցոյց տուաւ։ Ստոյգ է թէ բեղուն շրջան մը չէ, որ Դուրեան պատրիարք կը թողու իր ետևը պատրիարքական աթոռի վրայ, բայց և այնպէս նոր շրջան մը, նոր ըմբռնումներու և հին ըմբռնումներու հակառակամարտ բաղխումները, նոր պահանջներ, ասոնք փաստեր են արդէն, որ մեծ դժուարութիւն պիտի ունենար ազգ. իշխանութիւնը իր առջև։ Թողուլ մեկնիլը՝ փրկութեան միջոց չէ. ատ է, որ, կարծեմ, պատիւ չպիտի բերէ Դուրեանի։

Յոյս ալ կայ, որ յաջողուի մերժել պատրիարքի հրաժարականը։ Թող որ արժանաւոր պատրիարքցու չունինք, ինչպէս գրուած է. ազգը պիտի զրկուի օգտուիլ այն փորձառութենէն, որ անշուշտ ձեռք բերած ըլլալու է Դուրեան՝ պատրիարքական աթոռի վրայ։

Դիտելի պարագայ մը սա եղաւ, որ ժողովը խաղաղ նիստ ունեցաւ. մինչ դուրսը ոստիկանական միջամտութիւն մը՝ խռնուած հետաքրքիրներու մէջ տեղի տուաւ ձերբակալութեան, սուրիններ մերկացնելու։ Ամփոփելէ ի վեր, գոնէ դասակարգի մը մէջ, մեծ ցանկութիւն կայ ոստիկանական

ռուխն ցցել ժողովուրդի աչքին առջև։ Առաջին փորձով յայտնի եղաւ, թէ սխալ է այդ ուղղութիւնը։ Շահէն

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՒԼՏՈՒՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍՈՒՄ

Շքեղ էր նոյեմբերի 7-ի հանդէսը Շուլավէրում։

Նրան այցելեցին կովկասեան Փոխարքան իր ամուսնու հետ, Վրաստանի էկզարխը, բազմաթիւ պատուաւոր հիւրեր Թիֆլիսից և ներկայացուցիչներ Բորչալուի գաւառի զանազան մասերից։

Շուլավէրը այդ օրը հանդիսաւոր կերպով բաց էր անում իր ջրանցքը, որը ահա մի տարի է ինչ տալիս է մաքուր և առողջարար ջուր Շուլավէրին, բայց դեռ չէր աւարտված վերջնականապէս իր բոլոր մասերով։ Այդ օրը օծվում էր և նորակառոյց ուղղափառ եկեղեցին։

Շուլավէրը հանդիսաւոր տեսք էր ստացել արդէն նախորդ օրը։ Շինվում էր հոյակապ յաղթական կամար, կանգնեցվում էին նոր բազմալոյս նաւթաջեռ լապտերներ, հարթվում էին խորտուբորտերը, մաքրվում էին և զարդարվում փողոցները։

Փոխարքայի գալուստը սպասվում էր առաւօտեան ժամը 10-ին։

Գիւղական հասարակութիւնը պատրաստվել էր մատուցանելու Փոխարքային աղ ու հաց յաղթական կամարի տակ։

Աղ ու հացը գետեղված էր մի գեղեցիկ խորհրդաւոր սկուտեղի վրա։ Սկուտեղը շինված էր ընկոյզի կիւնեծոնագոյն փայտից։ Նրա կենտրոնում փորագրված էր հայ գիւղացի, որ բռնել է գութանի մաճը և հերկում է հողը։ Գութանը հին հայկական է։ Սկուտեղի ձախ կողքին փորագրված է եկեղեցի, որը կարող է նշանակել կամ Էջմիածինը կամ Հաղբատը. դէպի աջ փորագրված են երկու լեռներ, որոնք յիշեցնում են Մասիսները, բայց կարող են վերաբերվել նաև Բորչալուի Լալւար և Լէջան լեռներին։

Գիւղական հասարակութեան ներկայացուցիչների կողքին կանգնած էին զանազան տեղերից եկած ներկայացուցիչներ, այնուհետև դպրոցական աշակերտները երկար շարքերով։ Փողոցների կողքերին շարված էին բազմաթիւ հանդիսականներ գիւղացիներից։ Պատշգամբներում և կտուրների վրա գետեղված էին հետաքրքրվողներ։

Հայկական զուռնան և գերմանական երաժշտական խումբը տեղաւորված էին աջից ու ձախից։

Ժամը 11-ին սկսեցին մօտենալ բարձրաստիճան հիւրեր։

Նախ անցաւ էկզարխը, որը շտապում էր ժամերգութիւնը վաղօրօք կատարելու, որպէս զի հանդէսը կարողանայ ժամանակին աւարտվել։ Էկզարխին ընդունեցին ուռաներով։

Մի քանի ժամանակից յետոյ երևաց Փոխարքայի կառքը։

Դղրդաց զոռ ուռա, որ կրկնվեց մի քանի անգամ։

Յաղթական կամարի տակ իջաւ Փոխարքան և ողջունեց։

Գիւղական տանուտէրը մատուցեց սկուտեղը աղ ու հացով և բարի գալուստ մաղթեց, յայտնելով գիւղի բերկրանքը բարձր հիւրի գալստեան պատճառով։

Փոխարքան շնորհակալութիւն յայտնեց և հարց ու փորձ արեց գիւղի կազմութեան և հանգամանքների մասին։

Գիւղական կանանց կողմից մի հայուհի տիկին մատուցեց սպիտակ վարդերից կազմված մի գեղեցիկ փունջ Փոխարքայի ամուսնուն, որ իջաւ կառքից և սկսեց մօտենալ պատգամաւորութիւններին։

Փոխարքան և ամուսինը հետաքրքրվեցին աշակերտներով և հարց ու փորձ արին դպրոցների կազմի, աշակերտների թւի, ուսման ընթացքի մասին։

Այնուհետև նստեցին նորից կառք և ուռաների աղաղակների տակ գնացին գաւառապետի բնակարանը։

Մի փոքր հանգստանալուց և պատգամաւորութիւններ ընդունելուց յետոյ գնացին նոր օծվող եկեղեցին, իսկ այնտեղից դէպի ջրամբարը։

Էկզարխը, ուղղափառ և հայ հոգևորականութիւնը զգեստաւորված շրջապատեցին ջրամբարը և կատարեցին օրհնութեան կարգը։

Երկինքը, որ մինչև այդ ամպամած էր, բացվեց և արեգակը սկսեց զգալի կերպով տաքացնել։

Հաճելի էր տեսարանը։

Ջրամբարից, որ գտնվում է բարձր տեղում, բացվում էր գիւղը իր շրջակայքով։ Ջրամբարի մօտ և լեռնակողերում խռնված էր բազմութիւն գոյնզգոյն զգեստներով, զանազանակերպ տարազներով։

Օծումից յետոյ Փոխարքան հիւրերի հետ միասին գնաց գաւառապետի բնակարանը, ուր պատրաստված էր սեղան։

Այդտեղ էին ռուս և հայ հոգևորականութիւնը, Թիֆլիսի նահանգապետը, ազնուականութեան պարագլուխը, գիւղական մասի ներկայացուցիչները, ջրանցքի շինութեան կոմիտէի անդամները, զանազան առեւտուների ներկայացուցիչներ, «Մշակի» խմբագիր և Հայ Գիւղատ. և Տնայն. Ընկ. նախագահը, բազմաթիւ հիւրեր։

Առաջարկվեցին կենացներ՝ Կայսերական ընտանիքի, Փոխարքայի և նրա ամուսնու, էկզարխի, հոգևորականութեան, նահանգապետի և հիւրերի։

Ա. Քալանթար խօսեց մի ճառ, որի համառօտութիւնը բերում ենք ներքև։

Վերջում Փոխարքան յայտնեց իր շնորհակալութիւնը շուլավէրցիներին և ասաց, որ նա ցանկանում է իրագործված տեսնել այն ծրագիրը, որ ուրուագծված է Ա. Քալանթարի ճառում։ Նա յորդորեց շուլավէրցիներին այն ինքնագործութեամբ, որով նրանք պատւով իրականացրել են ջրամբարը, ձեռնարկել նաև միւս հերթական կարիքների բաւարարութեան գործին, և իր կողմից խոստացաւ ցոյց տալ աջակցութիւն, որքան կախված կը լինի այդ իր կողմից։

Այնուհետև Շուլավէրի հայ կանանց կողմից մատուցվեցին գործուածքներ կամուռհուն, իբրև նուէր, որը նա ընդունեց, գովելով աշխատանքը և նրա կատարումը։

Ճաշկերոյթի ժամանակ նուագում էր զինւորական երաժշտախումբը և երգում էր Փոխարքայի կօզակների երգեցիկ խումբը, որ եկել էր Թիֆլիսից։

Ճաշկերոյթից յետոյ տեղի ունեցան ժողովրդական բացօթեայ պարեր։

Ժամը 4-ին Փոխարքան իր ամուսնու հետ մեկնեց դէպի երկաթուղի։

Երեկոյեան գնացքով Շուլավէր եկաւ Թիֆլիսի քաղաքագլուխ Ա. Խատիսեան, որը անկարող էր եղել աւելի վաղ մեկնել Թիֆլիսից՝ հանգուցեալ Սաթունեան արքեպիսկոպոսի թաղման պատճառով։

Գիւղական հասարակութիւնը ընդունեց Ա. Խատիսեանին սիրալիր կերպով։

Գիշերվայ գնացքով եկած հիւրերը վերադարձան Թիֆլիս։

Ալ. Քալանթարի ճառը

Այսօրվայ հանդէսի մէջ կայ մի վերին աստիճանի գնահատելի և ուսանելի գիծ. դա այն է, որ մենք մասնակցում ենք կուլտուրական ձեռնարկութեան իրագործութեանը գիւղական շրջանում։

Յաճախակի չեն խոշոր հաստատութիւնների հիմնադրութեան դէպքերը նոյնիսկ քաղաքներում, ուր նրանք կառուցվում են՝ քաղաքային ինքնավարութեան կամ մասնաւոր նուիրատուների ջանքերով։

Իսկ բոլորովին հազուագիւտ են և բացառիկ այնպիսի դէպքեր, ինչպէս ներկայինն է, երբ մեծածախս և դժուար գործի ձեռնամուխ է լինում գիւղական ազգաբնակութիւնը։

Արդարև մեր առաջ իրագործված է մի մեծ ձեռնարկութիւն, որ պահանջել է Շուլավէրի գիւղական հասարակութիւնից մօտ 22,000 րուբլի պատկառելի մի գումար։ Կառուցված է ջրանցք, որի խողովակները անցնում են աւելի քան 6 վերստաչափ մի տարածութիւն։ Այն օրից, երբ գիւղը ստացել է ջրանցքով իր խմելու ջուրը, զգալի կերպով նուազել է տիֆը, ջերմը, ստամոքսային և այլ հիւանդութիւնների դէպքերը և երբէք Շուլավէրի ժողովուրդը այնքան քիչ տոկոս հիւանդացողներ չէ տուել, քան վերջին տարին։

Եւ շուլավէրցին ամեն օր աւելի ու աւելի է համոզվում, որ նրա արած գործը իսկապէս մի էական անհրաժեշտութիւն էր իր համար։

Սակայն շուլավէրցին կանգնած է այսօր դարձեալ մի շարք ուրիշ անհրաժեշտութիւնների և կարիքների առաջ։

Այսօրվայ այն սկուտեղի վրա, որով գիւղական հասարակութեան կողմից աղուհաց մատուցվեց Փոխարքային, նկարված է մի գիւղացի, որ բռնել է գութանի մաճը և հերկում է մայր երկիրը։

Շուլավէրցի այդ երկրագործը եկել է այստեղ 110—120 տարի սրանից առաջ Գանձակի նահանգի այն շրջանից, որ գտնվում է Զագեամի և Ղալաքեանդի ու Կարամարանդի միջև։

Այդ ժողովուրդը նոր երկրում գտաւ բաւականաչափ հող մշակութեան համար։ Սակայն ժամանակի ընթացքում ինքը բազմացաւ և այժմ նա ունի մօտ 1000 տուն 6000 շունչով։

Այն փոքրիկ հողի վրա, որ ունի ներկայումս Շուլավէրը, չէր կարող ապրել նրա ժողովուրդը, եթէ հացաբոյսի մշակութեան կողքին նա զարգացրած չը լինէր այգեգործութիւն և զբաղված չը լինէր լրացուցիչ կերպով արհեստներով և մասամբ առեւտրով։

Բայց հողի մշակութեան ներկայ եղանակները բաւարար չեն և հողի արդիւնաբերութիւնը դեռ չէ հասցված իր կատարելութեան։ Շուլավէրի հասարակութիւնը խմելու ջուր բերելուց յետոյ բնականաբար պէտք է հերթական դարձնէր ոռոգման ջրի խնդիրը։ Եւ ահա մենք տեսնում ենք, որ նշմարվում են ակնարկներ այդ կարևոր խնդրի լուծման վերաբերութեամբ։ Ոռոգման համար ջուր կարելի է ստանալ կամ բերելով նրան հեռուից՝ Դեբեդ գետի ձորից և կամ կառուցանելով մեծ աւազան Շուլավէրի գետի ջրերից՝ պատնէշների և ամբարտակների միջոցով, որոնք կը ժողովեն ջրերը այն ամիսներում, երբ նրանք անմիջապէս չեն գործադրվում ոռոգման համար։

Այդ մէկ։ Երկրորդ՝ Շուլավէրը անհրաժեշտութիւն է զգում գիւղատնտեսական կատարելագործութիւնների և բարւոքումների, ուստի նպատակայարմար կը լինէր բանալ գիւղատնտեսական դպրոց արհեստագիտական բաժանմունքով և կազմակերպել հրահանգչական կամ ինստրուկտորական գործունէութիւն։ Շուլավէրը, երբ տուել էր համախօսական մինիստրական տարրական դպրոց բանալու մասին գիւղում, պայման էր դրել, որ դպրոցը ունենայ նաև գիւղատնտեսական բաժանմունք, սակայն այդ բաժանմունքը մինչև այժմ չէ բացված։

Հրահանգչական գործունէութեան անհրաժեշտութեան ապացոյց տալիս է հէնց ներկայ տարին, երբ գիւղական դաշտերում և մանաւանդ այգիներում աւերումներ էին կատարում դաշտային մկները և նոյնը կարելի է ասել և վազերի ու ուրիշ բոյսերի բազմաթիւ թշնամիների դէմ մաքառումներ կազմակերպելու մասին։

Շուլավէրի զարգացման համար նշանակութիւն ունեն մի շարք և արտաքին հանգամանքներ, որոնցից կը յիշեմ միայն մի խոշորը, այն է՝ երկաթուղու լիակատար կայարանի բացակայութիւնը։ Ներկայումս Աշաղա-Սարալ կիսակայարանը ապրանքներ չէ ընդունում և չէ տալիս, մինչդեռ վերցվում է աւելորդ ճանապարհագին մինչև հեռաւոր կայարանները։

Եթէ հաշւի առնենք, որ Շուլավէրը կարօտ է բարեկարգութեան իր գիւղամիջի, փողոցների, առեւտուների և հիմնարկութիւնների վերաբերութեամբ, մենք կը տեսնենք, որ նա ունի առաջիկայում կատարելու դեռ շատ գործեր։

Ջրանցքի կառուցումը, իբրև մի խոշոր ձեռնարկութիւն, փողոցների լուսաւորութեան ներմուծումը, իբրև աւելի մանաւոր, բայց նոյնպէս կարևոր մի գործ, և տնտեսական կեանքի մէջ արած նախնական մի քանի առաջադիմական քայլեր, ցոյց են տալիս, որ Շուլավէրն ընդունակ է կուլտուրական գործունէութեան և որ նա յաջողապէս կիրագործէ բարեփոխութիւններ իր կեանքի մէջ, բայց անկասկած է, որ խոշոր գործունէութիւնների մէջ նա պէտք ունի պետական և զեմստվային գործունէութեան, նաև մասնաւոր դրամագլուխների աջակցութեան։ Մանաւանդ այդ կարօտ է այնպիսի հիմնարկութիւնների համար, որոնք ունեն նշանակութիւն ոչ միայն Շուլավէրի, այլ և գաւառի համար, ինչպէս են կրթական հիմնարկութիւնները։

Ուստի ես բարձրացնում եմ բաժակ Շուլավէրի բարգաւաճման համար, ցանկանալով որ նա թէ իր սեփական ոյժերով և թէ կողմնակի աջակցութեամբ կարողանայ իրականացնել այն հերթական ծրագիրները, որոնց առաջ է մղում կեանքը իր պահանջներով։

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՍԱԹՈՒՆԵԱՆԻ ԹԱՂՈՒՄԸ

Կիրակի վաղ առաւօտից Վանքի աւ. եկեղեցու զանգակատան մեծ զանգը ղօղանջում էր հատ-հատ և գուժում ամենուրեք՝ թէ Վրաստանի և Իմերէթիայի թեմի առաջնորդ Գարեգին արքեպիսկոպոսի թաղումը կատարվելու է այդ օրը։

Ու շտապում են քաղաքի ամեն կողմից խումբ խումբ և զառ-զառ՝ ժամ առաջ տեղ գրաւելու եկեղեցու մէջ, բակում ու դուրսը։

Ժամը 11-ի մօտերը Վանքի եկեղեցու բակը և պարիսպների ծայրերը լի էին անհամար բազմութեամբ։ Եկեղեցում բացի ժողովրդից կանգնած էին պատգամաւորութիւնները և քահանայական դասը՝ գլուխ ունենալով Եփրեմ, Կարապետ, Բագրատ եպիսկոպոսներին, սինոդի անդամ Մաթէոս վարդապետին և ուրիշ երեք վարդապետներին։

Պատարագիչն էր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսից թաղմանը ներկայացուցիչ կարգված Մեսրոպ եպիսկոպոս Տէր Մովսիսեանը։

Երգում էր Ներսիսեան դպրոցի քառաձայն խումբը։

Հանգուցեալ սրբազանի դագաղի շուրջը բոլորել էին պատգամաւորներ՝ Կովկասի Փոխարքայի ներկայացուցիչ նրա ադիւտանտ գնդապետ Թամամշեան, շէյխ-ուլ-իսլամի ներկայացուցիչը իր միւս պաշտօնակիցներով, Վրաստանի էկզարխի ներկայացուցիչ Ալլավերդի եպիսկոպոս Դաւիդը՝ սինոդական գրասենեակի անդամների հետ, Անդրկովկասի մուֆթին, հրէաների ռաբբին և այլք։

Եկեղեցու բակում կանգնած էին շարքերով Ներսիսեան դպրոցի, Յովնանեան և Գայեանեան օրիորդաց դպրոցների, Թիֆլիսի բոլոր ծխական դպրոցների աշակերտ-աշակերտուհիները՝ ամեն մինը իր հոգաբարձական կազմի և մանկավարժական մարմնի հետ։

Ներկայ էին պատգամաւորներ ազգային և հասարակական հաստատութիւնների կողմից, ինչպէս և քաղաքագլուխը՝ քաղաքային վարչութեան անդամների հետ, Թիֆլիսի գեն.-նահանգապետը և ոստիկանապետը։

Ներկայ էին նաև Ախալքալաքի, Սանահնի և Ջաքաթալայի հայ հասարակութիւնների լիազօրները։

Դագաղի վրա դրված էին Ն. Կ. Մ. Կովկասի Փոխարքայի արծաթեայ և Թիֆլիսի քաղաքային վարչութեան կողմից ուղարկված թարմ ծաղիկներից մեծ խաչեայ պսակները։

Ժամը 12-ին կատարվեց հանգուցեալի մարմնի օծումը։

Այնուհետև բեմ բարձրացաւ Ատրպատականի առաջնորդ Կարապետ եպիսկոպոսը և երկար խօսեց հանգուցեալ Գարեգին արքեպիսկոպոսի յիշատակին։ Սրբազանը շեշտեց հանգուցեալի շինարար կողմը, օրինակելի եկեղեցական լինելը, նրա ցոյց տուած հասարակական գործունէութիւնը և վերջում ընդգծեց, որ հայ ժողովուրդը պէտք է իսկապէս ափսոսայ, որ ասպարէզից մէկ-մէկ հեռանում են անձնազոհ եկեղեցականներ, որոնց բացը դժուար է ծածկել։

Պատարագը աւարտվեց։ Մարմինը քահանաների ձեռքով դուրս բերվեց բակը, ուր արդէն բաց գլուխների ծով էր և ժողովուրդը, համքարները իրանց դրօշակներով կանգնած էին շարքերով։ Կարգապահութեանը հսկում էր ոստիկանութիւնը։

Դարձեալ սահմանված արարողութեամբ դագաղը շրջեցվեց բակում, երեք տեղ կատարելով հոգեհանգիստ։

Ապա դագաղը մօտ տարվեց փորված գերեզմանին։ Հոգևորական դասը շրջապատեց դագաղը և կատարեց մի շարք ծէսեր։

Գերեզմանի վրա խօսեց Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձական կազմի յանձնարարութեամբ Ալ. Պապովեան, որ դրուատեց հանգուցեալին իբրև գործունեայ նախագահ հոգաբարձութեան և շնորհալի առաջնորդ, որ գիտէր համակերպվել և հաշտեցնել հակառակ հոսանքները յօգուտ գործի։ Պապովեան առանձնապէս շեշտեց հոգաբարձութեան անկեղծ ցաւակցութիւնը հանգուցեալի մահվան առիթով, որի անունը կապված է մնալու նրա վեցամեայ եռանդուն նախագահութեան և Ներսիսեան դպրոցի նորակառոյց շինութեան հետ։

Ապա, նախքան դագաղը գերեզման իջեցնելը, ռուսերէն դամբանական խօսեց մուֆտին, որ ասաց, թէ հանգուցեալը իր մօտիկ բարեկամն էր և մեծ յարգանքով ու սիրով էր վերաբերում դէպի մահմեդականները։ «Հանգուցեալը իբրև վարդ թառամեց, —վերջացրեց մահմեդականների հոգևոր պետը,— իսկ ես 80-ամեայ ծերունիս մնում եմ իբրև վարդի տունկ...»։ Խօսելուց յետոյ հռետորը միւս մահմեդական հոգևորականների հետ կարդաց հակիրճ աղօթք թուրքերէն։

Ժամը 2-ի մօտերը դագաղը իջեցրին գերեզման, Ե.

ՍԱԹՈՒՆԵԱՆԻ ՄԱՀՎԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

◆ Հանգուցեալ Գարեգին արքեպիսկոպոսի յիշատակը երէկ Թիֆլիսի քաղ. դուման յարգեց ոտքի կանգնելով և որոշեց թոշակաւոր պահել տարրական դպրոցներից մինում։

◆ Սանահնի հասարակութիւնը հանգուցեալի դագաղի վրա պսակ դնելու փոխարէն գրադարան է բանում Սանահնի մէջ։

◆ Թադէոս քահ. Երուանդեանը հանգուցեալի հայրենիք Աշտարակ գիւղին որոշել է մի տարով ուղարկել «Գիւղատնտես» շաբաթաթերթը։

◆ Եփրեմ եպիսկ. Սուքիասեանի անունով ստացվել են հետեւեալ ցաւակցական հեռագիրները.

Շուշի.—«Գարեգին արքեպիսկոպոսի յանկարծակի մահը մեզ վրա թողեց խորին վիշտ։ Չենք կարող մոռանալ նրա արժանաւոր հովւութիւնը։ Մեղրեցոց եկեղեցու ծխականների ցանկութեամբ նոյեմբերի 7-ին կատարվեց հոգեհանգիստ։ Իսկանդարեան քահ. և ուրիշները»։

Սուխում.—«Ես և իմ հօտը մեր ցաւակցութիւնն ենք յայտնում Սաթունեան արքեպիսկոպոսի մահվան առիթով։ Տէր-Ծղիազարեան գործակալ»։

Նուխի. — «Հոգաբարձութիւնը և մանկավարժական մարմինը աշակերտութեան հետ խորապէս վշտացած իրանց անկեղծ ցաւակցութիւնն են յայտնում մեր կանանց դպրոցի հիմնադիր և մեր սիրելի Գարեգին արքեպիսկոպոսի մահվան առիթով։ Հոգաբարձութեան նախագահ՝ Փալչեան»։

Կարս. — «Խորին ցաւակցութիւն եմ յայտնում. ցաւում եմ, որ չեմ կարող ներկայ գտնվել և յարգել սիրելի Գարեգին արքեպիսկոպոսի թաղումը, որի մահով հայ եկեղեցին զրկվեց արժանաւոր հովւից, իսկ մենք սրտագին բարեկամից և ընկերից։ Խորէն եպիսկոպոս»։

◆ Ցաւակցական հեռագիրներ ստացվել են և հոգեհանգիստներ են կատարվել Սուխումում, Փոթիում, Շուշում և այլն։

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

Պետերբուրգ, 5 նոյեմբերի

Նախագահում է Գուչկովը։

Կարճառօտ վիճաբանութիւններից յետոյ, ընդունվում է մասնաժողովի խմբագրութեամբ տարրական դպրոցների օրինագծի 13-րդ յօդուածը, որով հնարաւորութիւն է սահմանվում դպրոցական խորհուրդների համաձայնութեամբ աշակերտութեանը հաղորդել, բացի 12-րդ յօդուածում ցոյց տրըված առարկաներից, ուրիշ օգտակար տեղեկութիւններ, ինչպէս և պարապել ձեռքի աշխատանքով, ձեռագործով, գիւղատնտեսութեան մի քանի ճիւղերով՝ համաձայն տեղական պահանջների։

14-րդ յօդուածի վերաբերմամբ՝ կրօնի դասաւանդման պայմանների մասին, Տիչինինը առաջարկում է կրօն աւանդելու հարցը օտարազգիների համար կախման դրութեան մէջ դնել ոչ միայն դպրոցական խորհուրդներից և դպրոցներ պահողներից, այլ և նահանգապետից և շրջանի կառավարչից։ Հայր Տիտովը առաջադիմականների, հայր Մացկեվիչը լեհական կոլոյի, Մախուսովը և Տուկաևը մահմեդականների կողմից պաշտպանում են իրանց ուղղումները։ Բոլոր ուղղումները մերժվում են, յօդուածը ընդունվում է մասնաժողովի խմբագրութեամբ։

15-րդ յօդուածի նկատմամբ՝ դասաւանդութեան ծրագիրները և պլանները որոշելու մասին, Տիչինինը պնդում է, թէ այդ գործում առաջին տեղը պէտք է տալ դըպրոցական խորհուրդներին. Բուլաթը՝ թէ ծրագիրների մշակումը պէտք է թողնել ոչ թէ մինիստրութեան, այլ տեղական ինքնավարութիւններին. Վորոնկովը պաշտպանում է սահմ.-ռամկավարների ուղղումը, թէ իսկապէս պէտք է հիմնադիրներին վերապահվի մանրամասն ծրագիրներ կազմելու իրաւունքը. Բելոուսովը պաշտպանում է սոցիալ-դեմոկրատների ուղղումը՝ օրէնսդրական կարգով ուսումնական զաւընթացքի առարկաների դասաւանդելու պարտադիր չափը որոշելու մասին։ Յօդուածն ընդունվում է մասնաժողովի խմբագրութեամբ, որով ուսումնական պլանների մշակումը թողնվում է լուսաւորութեան մինիստրութեան։

Նախագահի տեղը գրաւում է Կապուստինը, հերթին 16—18 յօդուածներ են դասաւանդութեան լեզուի մասին։ Զեկուցանող Կովալեվսկին պաշտպանում է մասնաժողովի նախագիծը, որով Դուման նախազգուշացվում է՝ չընթանալ քաղաքական բանակռւի սայթաք ճանապարհով այնպիսի դժուարին և բարդ հարցում, ինչպիսին դասաւանդելու հարցն է։ Խօսելու են 57 հռետորներ։

Լեոնովը մանրամասն պատճառաբանում է հոկտեմբրեանների ներկայացրած կանոնները դասաւանդութեան լեզուի մասին օտարազգի երեխաների վերաբերմամբ։ Կանոնները սահմանում են, որ այն տեղերում, ուր ապրում են լեհեր, լիտովցիներ, գերմանացիներ, թաթարներ, էստոններ, լատիշներ, հայեր, չեխեր և վրացիներ, թոյլատրվում է հիմնել տարրական դպրոցներ մայրենի լեզուի դասաւանդութեամբ, եթէ դպրոց հիմնված տեղի սահմաններում, երեք վերստ տարածութեան վրա, կան 15-ից ոչ պակաս ոչ-ռուսախօս երեխաներ՝ յիշեալ ժողովուրդներից մէկնումէկին պատկանող։ Անհրաժեշտ ճանաչելով կեանքում այդ կանոնները գործադրելու համար պատրաստել ռուսերէն և տեղական լեզուները իմացող ռուս տեսուչներ, հրատարակել այլազգիների մայրենի լեզուով դասագրքեր և դասական պիտոյքներ, հոկտեմբրեանները համապատասխան ցանկութիւն են յայտնում լիովին համոզված՝ թէ նրանց նախագծած կանոնները ուղղված են ոչ թէ վնասելու, այլ յօգուտ ռուս լեզուի, ոչ թէ թուլացնելու ծայրերկիրներում ռուսական պետականութիւնը, այլ, ընդհակառակն, ամրապնդելու այն (սուլոց աջից և մասամբ կենտրոնից. ծափեր՝ մնացած կենտրոնում և օպպօզիցիայում)։

Մինիստրի օգնական Գեօրգիևսկին աջակողմեանների և նացիոնալիստների ծափահարութեամբ բողոքում է հոկտեմբրեանների առաջարկութեան դէմ. դասաւանդութեան լեզուն հանդիսանում է ամենաէական տարրը պետական շինարարութեան համար. նրանից է կախված Ռուսաստանի ապագան. պէտք է արդեօք Ռուսաստանը մնայ եզակի ու անբաժանելի։ Մինիստրի օգնականը անվիճելի է համարում այն իրողութիւնը, թէ դպրոցը Ռուսաստանում պէտք է լինի ռուսական, դասաւանդութիւնը պէտք է կատարվի ռուս ուսուցիչների ձեռքով ռուսերէն։ Անցնելով այլազգիների լեզուին՝ հռետորը ապացուցանում է, որ նրանք անհրաժեշտութիւնից դրդված գիտենալու են ռուսերէն, այլապէս նրանք չեն կարող յարվել դարաւոր ռուսական կուլտուրային։ Իսկ մանկավարժութեան տեսակէտից անկասկած լեզուն կարելի է իւրացնել միայն այն ժամանակ, երբ ռուս լեզուն կը դառնայ ոչ միայն դասաւանդութեան առարկայ, այլ և կը լինի մտածողութեան զէնք։ Յօդուածի մինիստրական խմբագրութիւնը այդ հարցը լուծում է աւելի լաւ կերպով, քան մասնաժողովը, սակայն, չը պնդելով կառավարական խմբագրութեան վրա, մինիստրի օգնականը կարծում է, թէ այն ամենը, ինչ որ հարկաւոր է օտարազգիների շահերի համար, կառավարութիւնը և մասնաժողովը արել են, և դրանից հեռու գնալ անկարելի է, եթէ ցանկանում են, որպէսզի Ռուսաստանում լինի ռուսական դպրոց։

Բարեացինսկին կանգ է առնում ռուսացման հին սիստեմի անպէտքութեան վրա, որից մնացել է սոսկ ցուցանակ և որը կարելի է պահպանել սոսկ յանուն նացիոնալիզմի հին պատգամների, բայց յոյս չունենալով, թէ որևէ մէկին կարելի լինի ռուսացնել... Յենվելով իր անձնական դիտողութիւնների վրա արևելեան ժողովուրդների վերաբերութեամբ, հռետորը ապացուցում է, որ եթէ չը ստեղծվի պետական այնպիսի դպրոց, որպիսին իր կողմը թեքէ մահմեդական ազգաբնակութեան, հէնց դրանով էլ ռուսները կը կորցնեն այլազգիների կրթութեան գործը։ Այլազգիների մէջ անհրաժեշտ է պահպանել սէր առ հայրենիքը, բայց հին ձեւերը պէտք է դէն շպրտվեն (ծափեր ձախից և կենտրոնում)։

Եպիսկոպոս Եւլոգին գտնում է, որ առաջարկվող կանոնները կարող են ռուսական դպրոցը վերածել այլազգիների շրջանում այլազգիների դպրոցի, մինչդեռ պետու-

թիւնը պարտաւոր է բոլոր տիրած ժողովուրդներին միացնել իր կուլտուրային. իբրև միջոց այդ բանի՝ ներկայանում է ռուսական դպրոցը, ռուսական պետական լեզուն: Սրբազանը կորականապէս դէմ է հոկտեմբերեանների առաջարկութեան և պաշտպանում է իր ուղղումը՝ թէ մալօրօս և բէլօրօս-կաթօլիկներին պէտք է թոյլ տալ ուսանել մայրենի լեզուով (ծախեր աչքից և մասամբ կենտրօնում):

(Կը շարունակվի)

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

Ցարսկիէ-Կոլօդցի, 1 նոյեմբերի

1909 թ. յունվարի 6-ին՝ Թիֆլիսի Միքանուէր ուխտատեղի քահ. տէր-Ղևոնդը, գալով այստեղ Ջրօրհնէքի հանդէսը կատարելու համար, ինքնակամ ծախուէ տարաւ պրօցսապատական մի կապոց գրքեր: Այս մասին նորերս հոգաբարձուիթիւնը բողոքից ասլնորդին, խնդրելով հրամայել քահանային վերադարձնել գրքերը:

Մօտ օրերս 2 տարեկան մի ռուս երեխայ, խաղալով պարտէզում, ընկնում է պարտէզում կանգնած ջրի մէջ և խեղդվում:

N. N.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

◆ Երէկ Շուլավէրի հանդիսից Վերադարձան Կովկասի Փոխարքայ կոմս Ի. Ի. Վօրօնցօվ-Դաշկօվը իր շքախմբով, Վրաստանի էկզարխ Ինոկէնտի արքեպիսկոպոսը, Թիֆլիսի նահանգապետ Լօզինա-Լօզինսկին և միւս հրաւիրված անձինք:

◆ Հոկտեմբեր ամսվայ ընթացքում Թիֆլիսում եղան 137 վարակիչ հիւանդութեան դէպքեր:

◆ Երէկ Միխայիլ Արխանգէլի տօնի առիթով կատարվեց հոգեհանգիստ Թիֆլիսի ոստիկանապետի դիւանատան մէջ, որին ներկայ էին Կովկասի Փոխարքայի օգնական սենատօր Վասուցին, գեն.-նահանգապետը, քաղաքագլուխը, մէջշմններ, արհեստաւորների վաճառականների ասադները և այլն:

◆ Այսօր երեկոյեան Բարեգործական Ընկերութեան դահլիճում Դրամատիկական Ընկերութեան վարչութեան նախաձեռնութեամբ կայանալու է ժողով Շիրվանզադէի 30-ամեայ գրական գործունէութեան յօբելեանի կատարման մասին խորհրդակցելու համար:

◆ Ֆրանսիական «Alliance Française» ընկերութիւնը ամսիս 11-ին, հինգշաբթի օրը, Բիրժայի դահլիճում տալիս է մի հետաքրքրական երեկոյթ՝ հետևեալ ծրագրով: Նախ կը ներկայացվի «En lisant Sherlock Holmes» (Շէրլօկ Հօլմսը կարդալիս) կատակերգութիւնը մի գործողութեամբ: Ապա կը նուագէ դաշնամուրի վրա օր. Արնօլդ: Երաժշտութիւնից յետոյ կը տրվի մի վօդէվիլ «Le consolateur» (կանանց մխիթարողը), չափազանց ծիծաղաշարժ: Սկիզբը ժամը $8^1/_2$-ին: Մուտքը ընկերութեան անդամների համար 20 կոպէկ է: Հիւրերը վճարում են 50 կոպէկ մուտքի համար: Այն երեկոյ կարելի է անդամ գրվել. վճարը տարեկան 3 րուբլի: Տարին հաշւվում է հոկտեմբերի 1-ից մինչև սեպտեմբերի 30-ը:

◆ Բարձրագոյն հաստատված յանձնաժողովի տեղեկութիւնների համաձայն, պետութեան զանազան տեղերում խօլերայի սկզբից հիւանդացել են ընդամենը 213,941 մարդ, մեռել են 99,882 մարդ:

◆ Երէկ երեկոյեան քաղաքային դուման լսելով ձայնաւոր Վեսելօվզօրօվի առաջարկութիւնը՝ որոշեց վերցնել դումայի դահլիճում կախված Թիֆլիսի քաղաքագլուխների լուսանկարները:

◆ «Баку»-ի մէջ կարդում ենք. «Լոյս նոյեմբերի 5-ի գիշերը Բագուի վրայով Շուշուց Նովօչերկասկ մեկնեց ժանդարմների ուղեկցութեամբ՝ «Դաշնակցութիւն» կուսակցութեան գործի համար Շուշում ձերբակալված քաղաքային բժիշկ Մնացականեանը, որ անցեալ տարի վարում էր քաղաքային բժշկի պաշտօն Բագւում: Ձերբակալվածին Նովօչերկասկ է պահանջել քննիչ Լըժինը»:

◆ Շուտով Բագւում տեղի է ունենալու օդագնացութեան շաբաթ, որին մասնակցելու են մի քանի օդաչուներ:

◆ Նոյեմբերի 3-ին, առաւ. ժամը 10-ին, Բագւում, ջրի ուժեղ հոսանքից ծածկվեց Կասպիական Ընկերութեան 10 դիւյմանոց ջրի խողովակը: Ջուրը տանելով Նաւթարդիւնաբերողների Համագումարի Խորհրդի ջրանցքի թումբը, քանդեց նրան այն աստիճան, որ ամբողջ ջուրը ջրանցքից դուրս պոռթկաց և ծածկեց Փիթօյեվի նաւթահանքի փողոցը, նաև ծածկեց Թառայեանի և Միտրոֆանովի նաւթահորերը: Փողոցում երթևեկութիւնը դադարեց: Շարունակվում են մաքրելու աշխատանքները:

◆ Նոյեմբերի 5-ի երեկոյեան Բաթումից դուրս եկած պօստային գնացքի վրա Սցխէթ կայարանում գործվել է զինված յարձակում: Շտապով Թիֆլիսից մեկնեցին զինուորներ: Յարձակումը յետ է մղված: Երկու կողմից կրակել են 30 անգամ:

◆ Թիֆլիսումն է պաշտօնական գործերով Քութայիսի նահանգապետ Սլավօչինսկին:

◆ Քութայիսի քաղաքագլխի պաշտօնի համար խօսում են Ե. Գանցխովի մասին:

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Անցեալ թատրօնական սէզօնում վրաց բէպէրտուարը հարստացաւ մի նոր պատմական դրամայով եւ, որի բովանդակութեան հետ մենք ծանօթացրինք ժամանակին «Մշակի» ընթերցողներին: Այդ դրաման է «Մինգրէլիայի Թագաւոր Լէվանը» պիէսան, որը և խաղաց վրաց դերասանների խումբը, ամսիս 7-ին, վրաց թատրօնում:

Անհասարակ նկատելի է, որ վրաց հասարակութեան մի ստուար մասը շատ է սիրում պատմական պիէսներ տեսնելը. հէնց դրան էլ պիտի վերագրել, որ այդ ներկայացումը գրաւել էր մեծ քանակութեամբ ժողովուրդ: Խաղը անցաւ բաւական կենդանի կերպով:

Հետևեալ ներկայացումը լինելու է ամսիս 11-ին: Խաղացվելու է երկրորդ անգամ Գօրգինի «Սատանայ» պիէսը: A—s

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ցարսկիէ-Կոլօդցի, 30 հոկտեմբերի

Առաջիկայ 1911 թ. յունվարի 1-ից վարչութիւնս իր երաւասութեան ներքոյ բաց է անում Ցարսկիէ-Կոլօդցիում ժողովրդական ձրի գրադարան-ընթերցարան: Նա ունենալու է գրքեր և պարբերական հրատարակութիւններ հայերէն, ռուսերէն և վրացերէն լեզուներով:

Խնդրում ենք խմբագիրներին, հեղինակներին, թարգմանիչներին, հրատարակիչներին և ուրիշ անձանց, որոնց սրտին մօտ է խաւար ժողովրդի լուսաւորութիւնը, բարեհաճել նուիրել մեր գրադարան-ընթերցարանին գիրք կամ լրագիր ռուսերէն, հայերէն և վրացերէն լեզուներով, որի համար կը մնանք շատ շնորհակալ:

Վարչութիւնս շնորհակալութիւն է յայտնում Կ. Հ. Բ. Ընկերութեան խորհրդին, որը ձրի ուղարկում է մեր գրադարան-ընթերցարանին «Գիւղատնտես» և «Նոր-Դպրոց», այլ և 100 րուբլի նպաստ է նշանակել Ցարսկիէ-Կոլօդցիի հայոց աղքատ դպրոցին, նոյնպէս ուղարկել է 31 հատ գիրք:

Հասցէն՝ Царскіе-Колодцы. Правленію Царско-Колодскаго Отдѣленія Армянскаго Благотворительнаго Общества на Кавказѣ.

Կ. Հ. Բ. Ընկերութեան Ցարսկիէ-Կոլօդցիի վարչութիւն

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

6 նոյեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Խօլերայով հիւանդ մնում են 29 հոգի:

Պաշտօնից արձակվեց Վարշավայի համալսարանի ռեկտօր Կարսկին:

ԵԿԱՏԵՐԻՆՕԴԱՐ: Գօրեաչի Կլիւչ կոչված տեղում հարսանիքին վէճի ժամանակ հրացանով սպանվեց փեսան: Հիւրերից 4 հոգի վիրաւորվեցին, որոնցից 2-ը ծանր: Մարդասպանը փախաւ:

ՕԴԵՍՍԱ: Մի շաբաթում ժանտախտով հիւանդացան 4, առողջացան 2, մեռաւ 1 հոգի: Գաւառում 2 շաբաթվայ մէջ ոչ ոք չը հիւանդացաւ:

ՏԻՄԻԷՆ: Զինուորական դատարանը 2 բանտարկեալի մահվան պատժի դատապարտեց 3 պահակների սպանելուն և բանտից փախչելուն համար:

ԲԱԳՈՒ: Օդագնաց Դաբէր-Վլինսկին «Ֆարմանով» բարձրացաւ 300 մետր և օդում մնաց 30 րոպէ:

ԽԱՐԿՕՎ: Կատարվեց յայտնի ակնաբոյժ պրօֆէսօր Գիրշմանի 25-ամեայ յօբելեանը:

ՎԱՐՆԱ: Խօլերայից մեռաւ մի թուրք:

ԴԱՐՄՇՏԱԴ: Պրուսական Հէնրիխ պրինցը, քննութիւն տալով պաշտօնական մասնաժողովի մէջ, ստացաւ օդաչուի կոչման վկայական:

ԲՈՒԽԱՐԵՍՏ: Բուլգարիայում երևցած խօլերայի պատճառով այնտեղից եկողները ենթարկվում են բժշկական քննութեան:

Ռումինական սանիտարական յանձնաժողովը վերացրել է կարանտինները Սերբիայում խօլերան վերջանալու պատճառով:

7 նոյեմբերի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Վախճանվեց Դումայի անդամ քահանայ Ձլատօմրեժէկը:

Խօլերայով հիւանդ մնում են 29 մարդ:

ՎՕՐՕՆԷԺ: Թատրօնում տեղական նացիօնալ կլուբի անդամներից մէկը զեկուցում կարդաց նացիօնալիզմի մասին, որից յետոյ 340 մարդ ցանկութիւն յայտնեցին անդամ գրվել:

ԵԿԱՏԵՐԻՆՕՍԼԱՒ: Բախմուտի գաւառում Սելէզնեվի հանքի մօտ յարձակում գործվեց Մաշուրեանցի բնակարանի վրա: Ստարիկ ծեծվեցին գանձապահը և պահապանը. յափշտակել են 1000 րուբլի:

ԿՕԼՕՄԲՕ: Եկաւ գերմանական կրօնպրինցը կնոջ հետ:

ԼԻՍԱԲՕՆ: Մինիստրների խորհուրդը ընդունեց կանաչ-կարմրագոյն գոյնի նոր դրօշակի նախագիծը:

ՎԱՇԻՆԳՏՕՆ: Անժամանակ պայթված թնդանօթից ծովային վարչութեան մարզարանում սպանվեցին 3 նաւաստիներ և մի օֆիցեր:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ

Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ

Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Տ Ո Ւ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ձմեռային երթևեկութիւն)

(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ՝ արագ № 2 գնացքը՝ 9 ժ. 28 ր. առաւ., Գանձակ է հասնում 2 ժ. 38 ր. ցեր., Եւլախ՝ 4 ժ. 18 ր. ցեր., Հաջի-Կաբուլ՝ 8 ժ. 12 ր. երեկ., Բալաջարի՝ 10 ժ. 59 ր. գիշ., Բագու՝ 11 ժ. 26 ր. գիշ.: Մարդատար № 6 գնացքը՝ 3 ժ. 35 ր. ցերեկ., Գանձակ է հասնում 9 ժ. 56 ր. երեկ., Եւլախ՝ 12 ժ. 7 ր գիշերվայ, Հաջի-Կաբուլ՝ 4 ժ. 49 ր. գիշ., Բալաջարի 8 ժ. 13 ր. առաւօտ., Բագու՝ 9 ժ. 7 ր. առաւ.: Պօստատար № 4 գնացքը՝ 10 ժ. 25 ր. գիշ., Գանձակ է հասնում 4 ժ. 47 ր. գիշ., Եւլախ՝ 7 ժ. 3 ր. առաւ., Հաջի-Կաբուլ՝ 12 ժ. 11 ր. ցեր., Բալաջարի՝ 3 ժ. 53 ր. ցեր., Բագու՝ 5 ժ. 21 ր. երեկ.: Խառն գնացքը՝ IV կարգի վագոններով ըստ հարկի կարևորութեան՝ 4 ժ. 18 ր. գիշ., Գանձակ է հասնում 12 ժ. 48 ր. ցեր., Եւլախ՝ 4 ժ. ցեր. Հաջի-Կաբուլ՝ 11 ժ. 39 ր. գիշ., Բալաջարի՝ 4 ժ. 31 ր. գիշ., Բագու՝ 5 ժ. 22 ր. առաւօտեան:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ՝ պօստատար № 74/75 12 ժ. 41 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպօլ է հասնում 11 ժ. 41 ր. առ., Էջմիածին կայար.՝ 5 ժ. 18 ր. ցեր., Երևան (առանձին գնացք Ուլուխանլուից յարմարեցված այս գնացքին)՝ 7 ժ. 11 ր. երեկ., Նախիջևան՝ 11 ժ. 21 ր. գիշ., Ջուլֆա՝ 1 ժ. 5 ր. գիշ.: Մարդատար-ապրանքատար № 78/79 գնացքը՝ 4 ժ. 33 ր. ցեր., Ալէքսանդրօպօլ է հասնում 3 ժ. 31 ր. գիշ., Էջմիածին կայար. 9 ժ. 3 ր. առաւօտեան, Երևան՝ 10 ժ. 34 ր. առ., և սրանից դէպի այլևս չէ գնում: Խառն գնացք IV կարգի վագոններով ըստ հարկի կարևորութեան № 108/109՝ 5 ժ. 48 ր. գիշ., Ալէքսանդրօպօլ է հասնում 7 ժ. 20 ր. երեկ., Էջմիածին կայարան՝ 1 ժ. 30 ր. գիշ., առանց Երևան մտնելու, Նախիջևան՝ 9 ժ. 49 ր. առաւ., Ջուլֆա՝ 11 ժ. 58 ր. ցերեկ.:

ԲԱԹՈՒՄ՝ մարդատար № 5 գնացքը՝ 8 ժ. 10 ր. առաւ., Միխայլօվօ է հասնում 12 ժ. 18 ր. ցեր., Բաթում՝ 9 ժ. 20 ր. երեկ.: Պօստատար № 3 գնացքը՝ 2 ժ. 9 ր. ցեր., Միխայլօվօ է հասնում 6 ժ. 18 ր. երեկ., Բաթում՝ 4 ժ. 28 ր. գիշ.: Մարդատար № 7 գնացքը՝ 11 ժ. 53 ր. գիշ., Միխայլօվօ է հասնում 3 ժ. 53 ր. գիշ., Բաթում՝ 1 ժ. 26 ր. ցեր.: Խառն գնացք № 107 ըստ հարկի կարևորութեան՝ 1 ժ. 5 ր. գիշ., Միխայլօվօ է հասնում 6 ժ. 54 ր. առաւ., Բաթում՝ 8 ժ. 33 ր. երեկ.:

ԲՕՐԺՈՄ՝ մարդատար № 9/66 գնացքը՝ 3 ժ. 28 ր. ցեր., Գօրի է հասնում 6 ժ. 8 ր. երեկ., Միխայլօվօ՝ 7 ժ. 43 ր. երեկ., Բօրժոմ՝ 9 ժ. 8 ր.:

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ՝ մարդատար № 5 գնացքը՝ 7 ժ. 25 ր. առաւօտեան: Պօստատար № 3՝ 1 ժ. 9 ր. ցեր.: Արագ № 1 գնացքը՝ 10 ժ. 55 ր. գիշ., որ այլևս դէպի չէ գնում: Խառն գնացքը IV կարգի վագոններով 12 ժ. 3 ր. գիշ.:

ԲԱԹՈՒՄԻՑ՝ մարդատար № 6 գնացքը՝ 2 ժ. 46 ր. ցերեկ.: Պօստատար № 4 գնացքը՝ 9 ժ. 25 ր. գիշ.: Մարդատար № 8 գնացքը՝ 8 ժ. 45 ր. առաւ., որ դէպի այլ եւ չէ գնում: Խառն գնացքը IV կարգի վագոններով 3 ժ. 16 ր. գիշ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ՝ պօստատար № 72/73 գնացքը՝ 6 ժ. 36 ր. առաւ.: Մարդատար-ապրանքատար՝ № 80/81 գնացքը՝ 7 ժ. 1 ր. առաւ.: Խառն գնացքը IV կարգի վագոններով 10 ժ. երեկ.: ԲՕՐԺՈՄԻՑ՝ մարդատար № 61/10 գնացքը՝ 7 ժ. 35 ր. առաւօտ.:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ.—Արագ գնացքները (№ 2՝ Թիֆլիս-Բագու և № 1՝ Բագու-Թիֆլիս) առանց փոփոխելու գնում են մինչև Ռոստով և յետ դառնում, անպատճառ մտնելով Բագու՝ ամբողջ կազմով և բոլոր տեղերը պլացկարտով են: Այս գնացքներում կայ Միջազգային Ընկերութեան մի միքստ I/II կարգի վագոն, որ առանց փոխելու հաղորդակցում է Թիֆլիս-Բագու-Մօսկվա ամբողջ վճարով (1000 վերստ I կարգի վագոնում 8 ր., II կարգի՝ 6 ր.):

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

Հիմնված 1880 թ.

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.:

Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—$9^1/_2$—11 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային:

Ջ. Ի. ԲԱՐԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.:

Ն. Տ. ՄՈՒԼԻՆ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւ.:

Մ. Փ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ., վիրաբուժութեան և միզասեռ. հ.

Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.:

ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ Փ. Ս. ՋԻԼԲԵՐՇԱՑ—$12^1/_2$—$1^1/_2$ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.:

Ա. Փ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց հիւ.:

Բ. Փ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ—$1^1/_2$—2 ժ. ներքին և երեխայոց հ.

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

ԿԻՆ ԲԺԻՇԿ Փ. Ս. ՋԻԼԲԵՐՇԱՑ—6—$6^1/_2$ ժ. մանկաբարձ., կանանց և երեխայոց հ.:

Ի. Ֆ. ՄԱՐՑԻՇԵՎՍԿԻ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծաղկահատ.:

Վճարը 50 կ.: Զքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի ամար առանձին:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝ Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

103. 0—119

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Ա. ՔԱԹԱՆԵԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ և ՋՂԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ընդունել. ամեն օր (Առաւօտ. ժ. 9—12; Երեկոյ. ժ. 5—7)

(Ե.Հ.Կ.) 1254. 100—2

ԲԺԻՇԿ

Ե. Ի. ՄԻՆԱՍԵԱՆՑ

Ներքին, երեխայոց և սեռակա-աղէքային հիւանդութիւններ:

Պրօֆ. Mathieu-ի մասնագիտական կլինիկայից՝ Պարիզում:

Ընդունելութիւն (առաւ. ժ. 9—11; երեկ. ժ. 5—7.)

Ելիզավետինսկայա փող. № 39.

(Ա. Օ.) 1179. 100—19

ԲԺԻՇԿ

Վ. ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Ականջի, քթի, բկի, կոկորդի

հիւանդութիւններ:

Ընդունե- (Առաւօտեան 9—1 ժամը.
լութիւնը (Երեկոյեան 5—7 ժամը.

Վելիամինօվսկայա փ. № 13, տ. Սէլլանօվի, 3-րդ գիմնազիայի կողքին:

(Օ. Մ.) 1227. 100—5

ԲԺԻՇԿ

Գ. Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԵՐԵԽԱՅՈՑ

ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

առանձնապէս ՍՏԱՄՈՔՍԻ և ԱՂԻՔՆԵՐԻ հիւանդութիւններ:

Ընդունելութիւն ամեն օր (10—11 ժ. առ. (երեխաների); 5—7 ժ. երեկ. (բոլորին)

Միքայէլեան փող., № 36. Տէլէֆօն № 388.

(Ե.Հ.Կ.) 909. 100—41

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մամուլի տակից դուրս եկաւ և վաճառվում է

Ա. ԱԹԱՆԱՍԵԱՆԻ

ԲԱՄԲԱԿԸ

ԵՒ

ՆՐԱ ՄՇԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Գործնական եւ լրիւ ձեռնարկ բամբակագործութեամբ պարապողների համար:

20 նկարներով

Գինն է 40 կոպ.

Դիմել՝ Тифлисъ, Редакція „Гюхатнтесъ“, կամ «Գուտտենբերգ», «Գիր», «Կենտրօնական» գրավաճառանոցներին և Բագու „Сотрудникъ“. ին:

(Ե. Կ.) 1233. 10—4

ԱԳԵՆՏ

Յ. Գ. ԽԱԼԱԹԵԱՆ

ՌԵԿԼԱՄՆԵՐ ԵՒ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ընդունում եմ տեղական և օտար քաղաքների լրագիրների և ամսագիրների համար՝ ամենաձեռնտու պայմաններով, ՎՃԱՐԸ ՄԱՍ-ՄԱՍ: Ընդունում եմ նոյնպէս կոմիսիօնական ամեն տեսակ պատուէրներ:

Ունեմ երկար տարիների փորձառութիւն:

Խնդրում եմ չը շփոթել ինձ միւս ագէնտների հետ:

Հասցէն՝ Красногорская, 30. ТЕЛЕФОНЪ № 1041.

Պատուէրները կատարում եմ ճշգրիտ կերպով:

Անձամբ կազմում եմ ամեն տեսակ ռէկլամներ:

(Օ. Մ.) 1139. 25—18

ТИПОГРАФІЯ „ЭКОНОМІЯ“ Ав. Мугдусіакопова съ С-ми въ Тифлисѣ

Исполняетъ срочно, аккуратно и чисто, по возможности дешево слѣдующія работы: возможныя типографскія, съ самыхъ крупныхъ и до самыхъ мелкихъ заказовъ, печатаніе большихъ журналовъ, книгъ, газетъ, брошюръ, афишъ, объявленій, визитныхъ карточекъ и т. д.

№ 228 ТЕЛЕФОНЪ

ТИФЛИСЪ, Большая Ванкская ул., № 3, домъ Ризова.

ԲԱՑՎԱԾ Է 1911 Թ. ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

XXIX ՏԱՐԻ ԱՂԲԻՒՐ ԵՒ ՏԱՐԱԶ XXII ՏԱՐԻ

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐԻ

Տարեկան բաժանորդները ստանում են.

I. ԱՂԲԻՒՐ պատկերազարդ ամսագիրը «Մանկական Աշխարհ» յաւելուածով:
II. ՏԱՐԱԶ պատկերազարդ հանդէսը «Թատրօն և Երաժշտ.» յաւելուածով:
III. ԱՌՈՂՋԱՊԱՀ պատկերազարդ ամսաթերթը «Հոգու և Մտքի առողջութիւնը» յաւելուածով:
IV. ԱՂԲԻՒՐԻ ԱԿՈՒՆՔ III և IV պրակներ:
V. ԳԵՂԱՓՆՋԻԿ ՕՐԱՑՈՅՑ 1912 թ.:
VI. ԱՐՕՋԱ, Fantasie իրականութիւնից:
VII. ՈՎԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ, շքեղ նկար ապակեայ պատրաստ շրջանակով, յարմարեցված թէ սեղանի վրա դնելու և թէ պատից կախելու:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ

ԱՂԲԻՒՐ տարեկան 3 ր., (Արտասահման 5 ր.) Դպրոց. աշակ. համար 1 ր.
ԱՌՈՂՋԱՊԱՀ » 2 ր. (Արտասահման 3 ր.) » » » 1—50 կ.
ԱՂԲԻՒՐ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀ 5 ր. (Արտասահման 7 ր.) » » » 2 ր. —
ԱՂԲԻՒՐ, ԱՌՈՂՋԱՊԱՀ, ՏԱՐԱԶ, ԱՂԲԻՒՐԻ ԱԿՈՒՆՔ, ԳԵՂԱՓՆՋԻԿ ՕՐԱՑՈՅՑ, ԱՐՕՋԱ, ՈՎԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ — 10 ր. ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ 18 ր. կամ 50 ֆր. 5 ր. Դպրոցակ. աշակերտաց համար ԳԻՆԸ
Բոլոր յաւելուածներով և պրեմիաներով

Ապառիկ և մաս-մաս բաժանորդագրութիւն չէ ընդունվում:

Այն դպրոցները, որ 50 բաժանորդ կը տան «Աղբիւրին», նրանց կուղարկվի 5 օրինակ «Աղբիւր» չքաւոր աշակերտների համար:

Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція „Агбюръ“ կամ „Таразъ“.

Tiflis (Caucase) Direction „Agbür“ կամ “Taraz”.

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆ

(Ե. Ու.) 1234. 0—3

ՀԻՊՆՕՏԻԶՄ

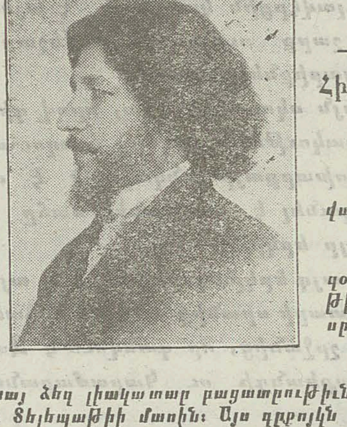

ԴՈՒՔ ԿԱՐՈՂ ԷՔ ՀԻՊՆՕԶԱՑՆԵԼ

Հիպնօտիզմը բնական ձիրք չէ: Ամեն ոք կարող է տիրապետել այս խորհրդաւոր գիտութեան

Հիպնօտիզմ սովորելը նոյնքան հեշտ է, որքան ուսել խմելը:

Հիպնօտիզմը կը բժշկէ հիւանդութիւններ և կուղղէ մոլորութիւններն ու վատ բարքերը:

Հիպնօզական ցուցահանդէսները չափազանց կալուածալի են:

Սովորեցէք հիպնօզացնելու արուեստը: Մշակեցէք ձեր մէջ ներշնչելու զօրութիւնը և այդ ազդեցիկ ույժի միջնորդութեամբ դարմանեցէք հիւանդութիւններ, տուէք ապշեցուցիչ ցուցահանդէսներ թատրօններում կամ մասնաւոր սրահներում և դառէք պրօֆէսիօնալ հիպնօտիստ:

Սովորելու ծախքը շատ չնչին է:

Ստացէք իմ «Ինչպէս հիպնօզացնել» պատկերազարդ գրքոյկը, որը կը տայ ձեզ լիակատար բացատրութիւն Հիպնօտիզմի, Մեսմերիզմի, Հոգեբուժութեան, Ներշնչման, Հոգետեսութեան և Տելեպաթիի մասին: Այս գրքոյկն ստանալու համար պիտի ուղարկել 10 կոպէկի նամականիշ ճանապարհածախքի համար:

ԳՐԵՑԷՔ ԱՅՍՕՐ: Գրեցէք ձեր անունն ու հասցէն որոշ:

Դիմել հետևեալ հասցէով Америка. Haroutun Shekerjian. 3758 Indiana Ave. Chicago, Ill. U. S. A.

(Ե. Չ.) 689. 100—45

Լ. Լալէֆի լաբօրատօրիայի Օրլէան քաղաքում (ՖՐԱՆՍԻԱ)

ԵՕԴԻՐԻՆ ԲԺՇԿԱՊԵՏ ԴԷՇԱՆԻ

(Iodhyrine du d-r Deschamp)

ՇԱՏ ԸՆԴՈՒՆՎԱԾ ՄԻՋՈՑ

ՉԱՂԱՆԱԼՈՒ ԴԷՄ

որ խորհուրդ են տալիս բժիշկները, փառաւոր հետևանքներով: Բժշկապետ Դէշանի Եօդիրինը նշանաւոր միջոց է համարվում չաղութեան դէմ. Նրա աջող ներգործութիւնը նկատվում է հէնց բժշկութեան սկզբում:

Բժշկապետ Դէշանի Եօդիրինը բոլորովին անվնաս է օրգանիզմի համար:

Հեռացնում է չաղութիւնը աստիճանաբար շատ կարճ ժամանակամիջոցում:

Արկղիկի գինը, որ պարունակում է 60 դեղհատներ, արժէ 4 ր. 25 կոպ.:

Ծախվում է բոլոր դեղատներում և դեղատնային խանութներում:

Ընդհանուր ներկայացուցչութիւնը Ռուսաստանում

Торговый Домъ ЛЮКСЕМБУРГЪ и К-о, Варшава, Журавья. 40.

(8,18,28) (В. 61952) 1084. 8—6

ԴԵՂԱՀԱՏՆԵՐ

CASCARA MIDY

Ֆրանսիական ժողովրդական միջոց

ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ ՓՈՐԿԱՊՈՒԹԵԱՆ դէմ:

Ընդունելութեան չափը. 2 ԴԵՂԱՀԱՏ ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ, ՊԱՌԿԵԼՈՒՑ ԱՌԱՋ:

Cascara Midy-ն (Կասկարա Միդի) չէ առաջացնում որովայնի մէջ ցաւեր, ոչ էլ հաց և փորլուծութիւն:

Դեղավաճառանոց MIDY, 140, faubourg St. Honoré, Парижъ. Ռուսաստանի կլխաւոր դեղավաճառանոցներում:

(8, 18, 28) (M. 305088) 1050. 0—30

Типографія „Экономія“, Большая-Ванкская № 3.